

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ
КАФЕДРА БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри бізнес-аналітики
та цифрової економіки
_____ Наталія КАСЬЯНОВА
“ _____ ” _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 051 «ЕКОНОМІКА»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
Тема: «Аналіз діяльності ТНК в глобальній економіці та Україні»

Виконавець: СТЕПАНЧУК Данііл

Керівник: к.е.н, доцент КРАВЧУК Наталія

Консультанти з розділів:

Розділ 1: к.е.н, доцент КРАВЧУК Наталія

Розділ 2: к.е.н, доцент КРАВЧУК Наталія

Розділ 3: к.е.н, доцент КРАВЧУК Наталія

Нормоконтролер із ЄСКД (ЄСПД):

ст. викладач кафедри бізнес-аналітики та цифрової економіки ДИЯК Юлія

КИЇВ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та бізнес-адміністрування

Кафедра бізнес-аналітики та цифрової економіки

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри бізнес-аналітики
та цифрової економіки

_____ Наталія КАСЬЯНОВА
“ _____ ” _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студента: СТЕПАНЧУК Данііл

Тема роботи: «Аналіз діяльності ТНК в глобальній економіці та Україні»
затверджена наказом ректора № 1085/од. Від «07» липня 2023 р.

1. Термін здачі студентом закінченої роботи на кафедрі: 22.12.2023 р.
2. Вихідні дані до роботи: статті, фінансова звітність, статистичні дані, нормативно-правова база, статистичні дані, наукові та методичні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, електронні інформаційні джерела.
3. Зміст дослідження: аналітичний огляд літературних джерел з тематики випускної роботи. Проведення аналізу стратегій такого виду діяльності як транснаціональні корпорації. Оцінка особливостей інноваційної діяльності в даних видах стратегій. Аналіз діяльності ТНК в глобальній економіці та їх

впливу на Україну. Вивчення перспективи та недоліків як для ТНК так і для інших країн.

4. Перелік обов'язкових демонстраційних матеріалів: 18 слайдів

5. Календарний план-графік:

№ пор.	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1.	Отримання завдання на кваліфікаційну роботу	02.10.2023р.	<i>виконано</i>
2.	Огляд літератури за темою	05.10.2023р.	<i>виконано</i>
3.	Дослідження поняття глобалізація, світовий ринок, аналіз та розробка стратегій, аналіз поточного стану ТНК	09.10.2023р.	<i>виконано</i>
4.	Написання 1 розділу випускної роботи	10.10.2023р.	<i>виконано</i>
5.	Написання 2 розділу випускної роботи	15.10.2023р.	<i>виконано</i>
6.	Написання 3 розділу випускної роботи	20.10.2023р.	<i>виконано</i>
7.	Підбивання підсумків, формування висновку випускної роботи	30.10.2023р.	<i>виконано</i>
8.	Оформлення випускної роботи згідно стандартів	11.11.2023р.	<i>виконано</i>
9.	Аналіз отриманих результатів	22.11.2023р.	<i>виконано</i>
10.	Розробка слайдів та написання доповіді	29.11.2023р.	<i>виконано</i>
11.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	20.12.2023р.	<i>виконано</i>
12.	Корегування роботи за результатами	21.12.12.202	<i>виконано</i>

	попереднього захисту	Зр.	
13.	Остаточне оформлення кваліфікаційної роботи та слайдів	21.12.2023р.	<i>виконано</i>
14.	Підписання відгуку та рецензії	22.12.2023р.	<i>виконано</i>
15.	Захист кваліфікаційної роботи у ДЕК	27.12.2023р.	<i>виконано</i>

6. Дата видачі завдання: «02» жовтня 2023р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Наталія КРАВЧУК

Завдання прийняв до виконання _____ Данііл СТЕПАНЧУК

РЕФЕРАТ

Степанчук Данііл. «Аналіз діяльності ТНК в глобальній економіці та Україні». - Кваліфікаційна робота зі спеціальності 051 «Економіка», ОПП «Міжнародна економіка». Національний авіаційний університет Міністерства освіти і науки України, м. Київ, 2023р.

Кваліфікаційна робота містить 117 сторінок, 12 таблиць, 3 рисунків, список використаних джерел з 62 найменувань.

Об'єктом дослідження є діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) у глобальній економіці та їх взаємодія з національними економіками, зокрема з економікою України.

Предметом дослідження є вивчення характеру, стратегій, вплив і взаємодію ТНК на глобальному рівні та в контексті української економіки. Аналіз діяльності ТНК на прикладі Apple Inc. Та Toyota Motor Corp.

Метою даного дослідження є проведення аналізу діяльності транснаціональних корпорацій у глобальній економіці та їх вплив на економіку України з метою визначення ключових тенденцій, викликів та можливостей для оптимізації взаємодії між ТНК і українським господарством.

При написання роботи використовувалися методи дескриптивного аналізу, аналіз та синтез, порівняльні та статистичні методи, літературні та статистичні джерела.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, прямі іноземні інвестиції, інвестиційна стратегія ТНК, механізм функціонування, розвиток, вплив, конкурентне середовище, глобалізація.

ABSTRACT

Daniil Stepanchuk. "Analysis of TNC activities in the global economy and Ukraine." - Qualification work on specialty 051 "Economics", EPP "International Economy". National Aviation University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2023.

The qualification work contains 117 pages, 12 tables, 3 figures, a list of used sources from 62 titles.

The object of research is the activity of transnational corporations (TNCs) in the global economy and their interaction with national economies, in particular with the economy of Ukraine.

The subject of the study is the study of the nature, strategies, influence and interaction of TNCs at the global level and in the context of the Ukrainian economy. Analysis of TNC activities on the example of Apple Inc. And Toyota Motor Corp.

The purpose of this study is to analyze the activities of transnational corporations in the global economy and their impact on the economy of Ukraine in order to identify key trends, challenges and opportunities for optimizing the interaction between TNCs and the Ukrainian economy.

When writing the work, research methods were used: descriptive analysis, analysis and synthesis, comparative and statistical methods, literary and statistical sources were used.

Keywords:transnational corporations, foreign direct investments, TNC investment strategy, functioning mechanism, development, impact, competitive environment, globalization.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи впливу транснаціоналізації на глобальну економіку	10
1.1. Сутність глобалізації	10
1.2. Сутність ТНК та причини їх виникнення	29
1.3. Класифікація та особливості функціонування ТНК.....	35
Висновки до розділу 1	42
РОЗДІЛ 2. Аналіз діяльності ТНК в глобальній економіці та Україні	43
2.1. Аналіз розвитку ТНК у світі	43
2.2. Особливості діяльності ТНК в Україні	62
2.3. Аналіз діяльності ТНК на прикладі Apple Inc. Та Toyota Motor Corp.....	69
Висновки до розділу 2	82
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА УКРАЇНІ.....	83
3.1. Основні напрями розвитку ТНК у світі	83
3.2. Соціальна та економічна ефективність діяльності ТНК в Україні.....	97
Висновки до розділу 3	106
ВИСНОВКИ.....	108
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	111

ВСТУП

В сучасному світі, де глобалізація і відкритість ринків мають величезне значення, діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) стає ключовим елементом світової економічної системи. Здійснюючи діяльність в різних країнах та регіонах, ТНК впливають на глобальну економіку та відіграють важливу роль у розвитку країн, включаючи Україну. Аналіз діяльності ТНК в глобальній економіці та їх впливу на Україну відкриває широкий спектр економічних, політичних та соціокультурних аспектів, що варто досліджувати та розуміти.

Транснаціональні корпорації є справжніми гігантами, які оперують на світовому ринку, вкладаючи мільярди доларів у різні сектори економіки. Їхні інвестиції та бізнес-операції мають вплив на глобальну конкурентоспроможність країн, змінюючи економічні зв'язки та структуру виробництва. Україна, як країна зі стратегічним географічним положенням і значущим економічним потенціалом, також не залишається осторонь від впливу ТНК.

У цьому контексті, важливо розглядати такі аспекти, як взаємодія ТНК з урядами країн, їхній вплив на розвиток інфраструктури та технологічний розвиток, вплив на зайнятість та соціальну стабільність, а також вплив на довкілля та сталий розвиток. Ця тема є актуальною та важливою, оскільки вона допомагає розуміти величезний вплив ТНК на сучасний світ та роль, яку вони грають у формуванні глобальної економічної арени. У наступних розділах ми розглянемо докладніше різні аспекти цього аналізу та їхні наслідки для України.

На шляху до аналізу діяльності ТНК в глобальній економіці та їхнього впливу на Україну, необхідно враховувати різні аспекти. По-перше, ТНК зазвичай мають значний вплив на економічні ринки та цінову політику. Вони можуть визначати ціни на сировину та готову продукцію, що впливає на бізнес-середовище в Україні та інших країнах.

По-друге, ТНК сприяють інноваціям та технологічному розвитку. Вони можуть привносити нові технології та методи виробництва, що сприяють підвищенню продуктивності і конкурентоспроможності українських компаній. Але разом з цими перевагами приходить велика конкуренція, яка може вимагати адаптації внутрішнього ринку.

По-третє, важливо розглядати соціальний вплив ТНК. Вони створюють робочі місця та сприяють розвитку галузей, але також можуть стикатися з критикою за умови недостатньої уваги до прав людини та середовища. Як впливають ці аспекти на українське суспільство та як Україна впроваджує регулювання у цих сферах, також є важливими питаннями для аналізу.

У результатах цього дослідження ми розглянемо, як ТНК взаємодіють із глобальною економічною системою та як їхні дії впливають на Україну. Вивчення цих аспектів допоможе краще розуміти складну динаміку сучасної економіки та робити інформовані рішення щодо співпраці з ТНК та розвитку національного бізнесу.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи впливу транснаціоналізації на глобальну економіку

1.1. Сутність глобалізації

Глобалізація, що походить від англійського терміну "globe" (земна куля), представляє собою складний та різнобічний процес, в якому виявляється безліч аспектів і включає в себе численні проблеми. Саме ця складність унеможлиблює створення єдиної, однозначно сформульованої дефініції глобалізації, яка б враховувала всі відтінки цього вкрай складного явища з глобальними масштабами. Низка визначень глобалізації наступні[1,2]:

Глобалізація – тривалий процес інтеграції економік країн світу за мету якої ставиться розв’язання світових проблем людства.

Глобалізація – складене явище взаємозалежності економік країн та корпорацій(бізнесу), яке виникає через обмін товарів і послуг та через потоки капіталів.

Глобалізація – процес, завдяки якому наукові, медичні та екологічні досягнення, рішення і діяльність людей в одній частині світу мають значний вплив на деяких людей і їхні спільноти в усьому світі.

Глобалізація – це значна кількість викликів і проблем на даний момент.

Глобалізація – являє собою соціальне, культурне, політичне та правове явище.

- У соціальному плані це веде до більшої взаємодії між різними групами населення.
- У культурному плані глобалізація являє собою обмін ідеями, цінностями та мистецьким вираженням між культурами.
- Глобалізація також є тенденцією до розвитку єдиної світової культури.
- У політичному плані глобалізація переключила увагу на міжурядові організації, такі як ООН (ООН) і Світова організація торгівлі (СОТ).

- З правової точки зору глобалізація змінила спосіб створення та застосування міжнародного права.

Глобалізація світового господарства означає зміцнення взаємодії між національними економіками країн світу, про що свідчить формування світового ринку товарів і послуг, фінансового сектору, а також розширення глобального інформаційного простору. Цей процес також включає перетворення знань у ключовий елемент суспільного багатства, виходження бізнесу за національні кордони завдяки утворенню транснаціональних корпорацій, а також установлення та домінування у міжнародних відносинах та внутрішньополітичному житті нових, універсальних ліберально-демократичних цінностей та інших аспектів.

Розгляд теоретичних аспектів сутності глобалізаційного процесу.[2]

Початкові спроби розуміння та удосконалення суспільного розвитку на різних етапах тісно пов'язані із появою та еволюцією перших релігійних та філософських систем людства. Конкретні приклади цього підходу можна виявити в утопіях від Платона, Томаса Мора, Томазо Кампанели до утопій Маркса, Леніна та їхніх послідовників.

З однієї сторони, глобалізація створила нові робочі місця та економічне зростання через транскордонний потік товарів, робочої сили та капіталу. З другої сторони, це зростання та створення робочих місць не розподіляється рівномірно між галузями чи країнами.

Певні галузі в деяких країнах, такі як текстильне виробництво в США або вирощування кукурудзи в Мексиці, зазнали серйозних збоїв або повного краху в результаті посилення міжнародної конкуренції.

Мотиви глобалізації є ідеалістичними, а також опортуністичними, але розвиток глобального вільного ринку приніс користь великим корпораціям, розташованим у західному світі. Його вплив залишається неоднозначним для

працівників, культур і малого бізнесу в усьому світі, як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються.

З цієї точки зору економічна глобалізація є природним результатом технічного прогресу. Іншими словами, наука і техніка є основним виробництвом, а також революційними силами, які штовхають історичний розвиток. Кожна промислова та технологічна революція справляє величезний і глибокий вплив на людське суспільство та кардинальні зміни на ландшафті світу.

У сучасному світі роль науки і техніки стає все більш помітною. Науково-технічні інновації є вирішальним фактором зростання продуктивності суспільства та праці, а також ключовою силою розвитку культури, охорони здоров'я, освіти, спорту та мистецтва.

Зокрема, швидкий розвиток інформаційних технологій, представником яких є Інтернет, пришвидшив темпи економічної глобалізації в нових сферах за допомогою нових шляхів, ще більше зближуючи економіки та людей.

Отже, під поверхнею безперервного потоку товарів, капіталу, інформації та професіоналів лежить суть економічної глобалізації – технологічний прогрес та інновації.[2,3]

Багатостороння торгова система та регіональні торгові домовленості є двома колесами воза економічної глобалізації. Торгівля є двигуном економічного зростання, а також основною формою економічної глобалізації. Зростання торгівлі неможливе без удосконалення правил міжнародної торгівлі.

Сьогодні правила міжнародної торгівлі стають все більш універсальними, що є однією з визначальних характеристик економічної глобалізації. Багатостороння торгова система, основою якої є Світова організація торгівлі, є наріжним каменем міжнародної торгівлі, відіграючи ключову роль у сприянні зростанню світової торгівлі та розбудові відкритої світової економіки.

Тим часом відбулося очевидне збільшення регіональних торговельних домовленостей, оскільки регіональне співробітництво набрало швидкості, надаючи потужного імпульсу світовій економіці.

Економічна глобалізація значною мірою сприяла процвітанню торгівлі, сприянню інвестиціям, кадровим потокам і технологічному прогресу. Але інша сторона медалі полягає в тому, що коли несправедливий, нерозумний старий міжнародний економічний порядок ще не покращений, економічна глобалізація супроводжується незбалансованим, нерівномірним розвитком світової економіки, що спричиняє нові ризики та виклики, такі як однобокий розвиток, управління труднощі та цифрові прогалини.

Таким чином, глобальні проблеми, що виникають внаслідок економічної глобалізації, не можуть бути вирішені контрглобалістською чи антиглобалістською діяльністю, але шляхом зміцнення міжнародного економічного співробітництва та подальшої інтеграції економічних факторів і ресурсів розвитку в усьому світі.

Після світової фінансової кризи 2008 року економічна глобалізація показала деякі нові риси. У зв'язку з цим президент Сі Цзіньпін зазначив, що ми стикаємося з глибокими змінами економічної глобалізації, яка має змінити форму та зміст у бік більшої відкритості та інклюзивності, більш збалансованої та справедливої та корисної для всіх.[3,5]

З цією метою необхідно оновити систему управління глобальною торгівлею, щоб вона відповідала революції нових технологій і промисловій революції, створити сприятливе середовище для міжнародного співробітництва, дозволити більшій кількості країн і людей насолоджуватися плодами технологічних інновацій і покладатися на технічний прогрес для подолання негативних наслідків економічної глобалізації.

Крім того, необхідно захищати норми Світової організації торгівлі, підтримувати прозору, інклюзивну та недискримінаційну багатосторонню

систему, сприяти створенню відкритої світової економіки та повністю використовувати договори про вільну торгівлю для підтримки такого аспекту як торгівлі та інвестицій.

Процес економічної глобалізації полягає в наростанні взаємопов'язаності та взаємозалежності країн, що є необоротною тенденцією і природнім розвитком суспільства.

З XVII-XVIII століть розпочалася послідовна робота над об'єктивізацією теорій та моделей суспільного розвитку, які спочатку мали інтуїтивний та суб'єктивний характер. Процес цей визначався розвитком природничих наук, впровадженням спеціальних математичних та економетричних методів, розширенням використання статистики, демографії та, зокрема, застосуванням прикладної соціології, прогностики та загальної теорії вимірювань. []

У середині XX століття була фактично завершена розробка принципів аналізу та прогнозування основних соціальних процесів на рівні регіонів. Література з футурології в цей період активно сприяла розвитку системного мислення та системного підходу при розгляді явищ на глобальному і регіональному рівнях.[4,7]

У ранніх глобальних моделях, таких як ті, які створив Дж. Форестер (1971) і Медуза разом з іншими вченими (1972), ґрунтованих на спрощеній екстраполяції п'яти основних параметрів сучасного світу - росту населення, прискорення індустріалізації, погіршення рівня харчування, вичерпання природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища, основна увага зосереджувалася на фізичних, демографічних і екологічних факторах розвитку, і соціально-політичні, культурні, а навіть науково-технічні аспекти майже ігнорувалися. Проте в подальших розробках відзначався значно більш об'єктивний підхід до опису глобальних і регіональних процесів.

У своєму наступному виступі перед Римським Клубом у доповіді "Людство біля поворотного пункту" (1974), М. Месарович і Е. Пестель

спробували врахувати особливості соціально-політичного розвитку різних регіонів, поділяючи світ на 10 умовних регіонів. Вони розробили ієрархічну систему моделей, яка складається з трьох рівнів: причинного, організаційного і рівня формування норм, цінностей і цілей суспільства. Підхід Месаровича і Пестеля виявився дуже продуктивним і послужив основою для багатьох інших моделей і розробок, включаючи дослідження проблем урбанізації Мехіко, модель "Китай-2000" і модельний комплекс "Форкаст".[6,7]

Модель відтворення світу, що базується на багаторівневій ієрархічній структурі, визначає світ як систему взаємопов'язаних регіонів. Основними характеристиками цієї моделі є введення факторів управління шляхом розглядання альтернативних сценаріїв розвитку. Ці підходи успішно включені до методології розробки моделей та стратегій глобального і регіонального розвитку. Зокрема, вони застосовуються при створенні різноманітних економетричних і макроекономічних моделей протягом останніх десятиліть.

Серед них можна визначити такі моделі, як "Майбутнє світової економіки" В. Леонтьєва, "УОРТОН" Л. Клейна, моделі японського центру економічних досліджень, а також моделі ЮНКТАД та інші, які належать Департаменту ООН з міжнародних, економічних і соціальних питань. Також слід зазначити періодичні моделі ОЕСР, "Чейз Манхеттен Бенк", Світового банку і інші. На сьогодні ці розробки є важливим інструментом для аналізу і формування регіональної і світової політики, охоплюючи не лише економічні, але й більш широкі міжнародні питання. Проте, незважаючи на це, саме досягнення в розробці відповідних моделей економічних і екологічних процесів відзначили штучність і обмеженість спроб формалізації політичних і соціальних процесів.[10,11]

Абсолютно об'єктивним є виникнення та розвиток нової області наукового дослідження протягом останнього десятиліття минулого століття, яка отримала назву "глобалістика". Мета цієї галузі полягає в систематизації та узагальненні

різноманітних досліджень з даної проблематики. Глобалізація як одна з самих молодих соціологічних конструкцій потребує ґрунтовного її осмислення щодо всіх галузей життєдіяльності людської спільноти. В науковий обіг термін "глобалізація" була введена Р. Робертсоном, який вперше його застосував в 1983р.; в 1985р. він дав детальне його тлумачення, а в 1992р. виклав основи цієї концепції у спеціальному дослідженні.

За думкою А. Неклесса, у сучасному глобальному світі виникає світова конструкція, що представляє собою цільову інфраструктуру, в якій "відбувається перерозподіл загального світового доходу між геоекономічними учасниками, що тісно пов'язані різними галузями економічної діяльності. На засадах цього класу технологій формується преобладаюча глобальна інфраструктура, спрямована на конкретний клас економічних суб'єктів і менш дружба до інших. Ця інфраструктура, фокусована не на виробництві, а на розподілі та перерозподілі ресурсів, доходів і прибутку. Такий перерозподіл орієнтований на країни півночі... представляє собою своєрідний глобальний податок на економічну діяльність".

За М. Кастельсом, "архітектура глобальної економіки відображає асиметрично взаємозалежний світ, організований навколо трьох основних економічних регіонів і все більше поляризується на вісі протистояння між продуктивними, процвітаючими, багатими на інформацію секторами і галузями, та секторами, які вважаються знеціненими економічно і соціально". Глобалізація отримує різне значення, в залежності від того, чи йдеться про конкретну компанію, галузь, країну, чи світове господарство. Для окремої компанії глобалізація визначається ступенем розширення географії її доходів і розподілу активів у різних країнах, а також її участі в експорті капіталу, товарів та ноу-хау через власні структури.[15,21]

Плюси і мінуси глобалізації[15,23,24]

Плюси	Мінуси
Більший ринок товарів і послуг	Концентрує багатство в багатших країнах
Дешевші споживчі ціни	Деякі бідніші країни можуть залишитися позаду
Аутсорсинг може принести користь як вітчизняним фірмам, так і іноземній робочій силі	Бідніші країни можуть бути зазнані експлуатації їхніх трудових, фізичних та інтелектуальних ресурсів
Підвищення рівня життя	Культури та продукти, які споживаються в усьому світі, можуть стати однорідними

Плюси

Прихильники глобалізації вважають, що вона дозволяє країнам, що розвиваються, наздогнати індустріально розвинені країни за рахунок збільшення виробництва, диверсифікації, економічного розширення та підвищення рівня життя.

Аутсорсинг компаній приносить робочі місця та технології в країни, що розвиваються, що допомагає їм розвивати їхню економіку. Торговельні ініціативи збільшують транскордонну торгівлю шляхом усунення обмежень, пов'язаних із пропозицією та торгівлею.

Глобалізація також просунула соціальну справедливість у міжнародному масштабі, і прихильники повідомляють, що вона зосередила увагу на правах людини в усьому світі, які інакше могли б ігноруватися у великих масштабах.

Мінуси

Одним з очевидних результатів глобалізації є те, що економічний спад в одній країні може створити ефект доміно через її торгових партнерів. Наприклад, фінансова криза 2008 року серйозно вплинула на Португалію, Ірландію, Грецію та Іспанію. Усі ці країни були членами Європейського Союзу, якому довелося втрутитися, щоб виручити обтяжені боргами країни, які згодом стали відомі під аббревіатурою PIGS.

Недоброзичливці глобалізації стверджують, що вона створила концентрацію багатства та влади в руках невеликої корпоративної еліти, яка може поглинати менших конкурентів по всьому світу.

Глобалізація стала проблемою поляризації в США зі зникненням цілих галузей промисловості в нових місцях за кордоном. Це розглядається як головний фактор економічного тиску на середній клас.

На краще і на гірше, глобалізація також посилила гомогенізацію. Starbucks, Nike і Gap домінують у комерційному просторі багатьох країн. Величезний розмір і охоплення США зробили культурний обмін між націями здебільшого одностороннім.

Причини виникнення процесів глобалізації включають[16,17]:

- Інтернаціоналізація: Зростання співробітництва між країнами та поглиблення взаємозалежності, що призводить до формування глобальних зв'язків.
- Науково-технічний прогрес: З'явлення інформаційних технологій, які кардинально змінюють соціально-економічні відносини, переносять їх на новий технічний рівень і полегшують транспортно-комунікаційні зв'язки, зменшуючи витрати на трансакції.
- Загострення загальних проблем: Проблеми, які стають загальними для всіх країн і людей світу, і важливі з точки зору збереження та розвитку людської цивілізації.

Основні ознаки глобалізації включають[16,18]:

- Взаємозалежність економік: Взаємопроникнення національних економік і формування міжнародних виробничих комплексів за межами національних кордонів.
- Фінансова глобалізація: Зростаюча фінансова єдність та взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу.
- Обмеженість національних держав: Зменшення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики.
- Розширення обміну: Збільшення масштабів обміну та інтенсифікація руху товарів, капіталу та трудових ресурсів.
- Створення міждержавних інституцій: Виникнення інституцій для міждержавного та міжнародного регулювання глобальних проблем.
- Тенденція до єдиних стандартів: Схильність світової економіки до уніфікації стандартів, цінностей та принципів функціонування.

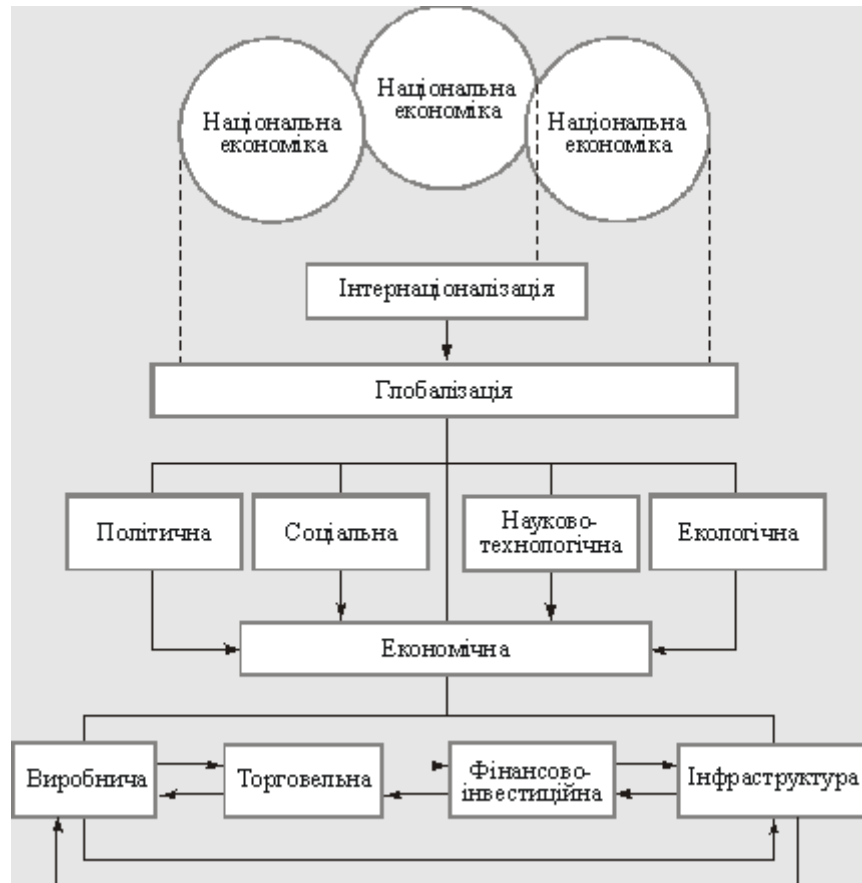

Рис. 1.1 Структуризація глобалізаційного процесу[5]

На рівні галузі глобалізація визначається тим, наскільки конкурентоспроможність компанії всередині певної галузі в одній країні пов'язана з її конкурентоспроможністю в інших країнах. Чим більш глобалізована галузь промисловості, тим більше переваг компанія отримує від використання технології, виробничого процесу та фабричної марки. Глобалізовані галузі промисловості мають тенденцію до домінування на ринку з участю одного і того ж набору глобальних компаній, які координують свої стратегічні дії в усіх країнах, де вони діють.

Глобалізація на рівні окремої країни визначається ступенем взаємозв'язку її економіки зі світовою економікою в цілому. Незважаючи на те, що світова економіка стає все більше глобалізованою, інтеграція країн у цей процес відбувається на різних рівнях. Існують кілька ключових показників, які

визначають ступінь інтегрованості економік різних країн у світову економіку, зокрема[15]:

- Співвідношення зовнішньоторговельного обороту і ВВП: Відображає відносний обсяг міжнародної торгівлі в порівнянні з величиною внутрішнього валового продукту (ВВП) країни.
- Прямі іноземні інвестиції (ПІІ): Вказують на обсяг інвестицій, які направляються в економіку країни та з неї, включаючи як прямі, так і портфельні інвестиції.
- Потік платежів роялті: Враховує передачу технології та пов'язані з цим платежі, які надходять в країну та виходять з неї.

Ці показники допомагають визначити рівень економічної взаємодії країни з міжнародним співтовариством та її ступінь відкритості для світового ринку.

Глобалізація на світовому рівні визначається економічними взаємозв'язками між країнами, що постійно зростають і відображаються у взаємопроникненні потоків товарів, послуг, капіталу та ноу-хау.

Основною рисою глобалізації є формування глобально функціонуючого виробничого процесу, ядра якого є сформовані інтернаціоналізовані відтворювальні цикли – ядра. Ці ядра виступають своєрідним локомотивом світового господарства. У межах цих циклів формується світовий дохід, перерозподіл якого є головним стратегічним орієнтиром і основою зовнішньої політики будь-якої держави.

У сучасному світі глобалізація має домінуючий вплив на розвиток будь-якої держави. З одного боку, завдяки розповсюдженню інновацій у сфері технологій і менеджменту, активному обміну товарами, послугами та інвестиціями, вона сприяє підвищенню ефективності функціонування національних економік. З іншого боку, вона призводить до посилення нерівномірності, асинхронності та диспропорційності розвитку між різними країнами.

На одному полюсі сучасної світової економіки скупчуються країни-глобальні лідери, з США на чолі, завдяки успішній багаторічній експансії у всіх сегментах світового ринку та накопиченню безпрецедентних обсягів капіталу. Ключовими детермінантами їх успіху стають інтелектуалізація, соціалізація, екологізація, деіндустріалізація економіки, пріоритетність знань та інформації, розвиток "людського капіталу".

На іншому полюсі світової економіки знаходиться більшість країн, для яких економічна глобалізація становить якісно нові умови розвитку, на які важко впливати, але обов'язково треба їх враховувати. Особливо важливим є врахування масштабів і динаміки процесу становлення системи глобального управління ресурсами планети і перерозподілу світового доходу, який не є рівноцінним.

Глобалізація тісно пов'язана з регіоналізацією світового господарства. З одного боку, це дві суперечливі, різнонаправлені за характером дії та практичними наслідками тенденції. З іншого боку, консолідація глобального ринку зміцнюється діяльністю потужних регіональних коаліцій країн. Ці коаліції, спрямовані передусім на об'єднання навколо спільних економічних інтересів, здійснюють спільні зусилля для створення найбільш сприятливих умов для реалізації міжнародного співробітництва в регіональному масштабі. Це дозволяє їм досягати мультиплікативного ефекту від співробітництва з іншими членами угруповання та ефективно реалізовувати на міжнародній арені широкий спектр стратегічних інтересів[10,21].

Найбільш інтенсивна господарська взаємодія спостерігається в межах таких потужних інтеграційних угруповань, як Європейський союз (ЄС), Північноамериканський вільний торговельний союз (НАФТА), Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), Асоціація націй Південно-Східної Азії (АСЕАН), та Меркосур (Меркосур). Так, приблизно 80% світового

ВВП, 82% всіх державних бюджетів країн світу і 85% експорту припадають на НАФТА, ЄС і АТЕС[23,24].

Регіоналізація є своєрідним проявом та формою реалізації глобалізації, яка загострює суперечності глобального розвитку. З одного боку, зняття бар'єрів у рухові товарів, послуг, капіталів та робочої сили в межах інтеграційних об'єднань виступає каталізатором зростання міжнародного співробітництва в глобальному масштабі. З іншого боку, позитивний ефект від впровадження подібної лібералізації обмежується спільними кордонами регіонального інтеграційного об'єднання та супроводжується введенням обмежувальних заходів у відносинах з країнами, які не є членами даного регіонального інтеграційного угруповання. Регіональна інтеграція розвивається на сучасному етапі більш динамічно, ніж процеси глобальної інтеграції.

Протиріччя процесу глобалізації

Глобалізація – це всепроникливий процес на світовому рівні, який призводить до різноманітних наслідків, які можна розглядати як позитивні чи негативні. До позитивних аспектів можна віднести: розповсюдження новітніх інформаційних технологій та пов'язаних з ними переваг (зменшення часу і витрат на трансакції, поліпшення умов праці та життя); перехід на ефективні технології економії ресурсів; підвищення уваги до глобальних проблем людства та інші.

Однак глобалізація економіки несе не лише переваги від участі країни в світових економічних процесах, але також значний ризик і ймовірність збитків. Глобалізація передбачає, що країни стають взаємозалежними не лише через створення системи міжнародного інтегрованого виробництва, збільшення обсягів світової торгівлі та іноземних інвестицій, активізацію руху технологічних інновацій і т. д., але і стають більш вразливими перед негативними наслідками світових економічних зв'язків. Загальний досвід

світової практики свідчить, що вигоди від глобалізації розподіляються нерівномірно між різними країнами та учасниками економічної діяльності.

Отже, серед негативних наслідків глобалізації можна визначити: зростання нерівномірності розвитку країн світу; наступ на суверенітет країн з боку впливових держав та нав'язування своєї волі; формування нераціональної структури господарства; виникнення політичної та економічної залежності.

Тому важливо визнати, що глобалізація, яка є суперечливим явищем, вимагає ефективного регулювання як на національному, так і на міжнародному рівні.

Основне протиріччя глобальної економічної системи пов'язане з формуванням закритої господарської системи в провідних західних державах. Цей процес можна виокремити за такими напрямками:

- Концентрація більшої частини інтелектуального і технологічного потенціалу людства в постіндустріальному світі.
- Зосередження основних торговельних потоків в межах співдружності розвинених держав.
- Замикання інвестиційних потоків.
- Спрямованість міграційних потоків з країн "третього світу" в розвинені регіони планети.

Ці тенденції свідчать про формування економічної системи, яка обмежує доступ та ресурси для деяких країн та регіонів, що сприяє нерівності та нерівномірному розподілу господарської активності[20,21].

Перший напрямок є найважливішим. До 1990 року країни "Великої сімки" контролювали 87% всіх світових патентів, а щодо вкладень у розвиток наукоємних технологій, США випереджали Росію в 36 разів. Протягом 1990-х років країни-члени ОЕСР витрачали приблизно 400 мільярдів доларів США щорічно на наукові дослідження і розробки, при цьому 44% цієї суми припадало на США. Ці тенденції виявляються переважно у зростанні технологічної

потужності постіндустріального світу, а також у їхній зростаючій привабливості для інвестицій, що призводить до збільшення притоку іноземних капіталовкладень.

Другий напрямок пов'язаний з випереджаючими темпами зростання світової торгівлі в порівнянні з темпами збільшення обсягів виробництва більшості розвинених країн. Наприклад, з 1870 по 1913 рік обсяг експорту європейських країн збільшився на 43%, в порівнянні з ростом їхнього ВВП, а в 50-60-х роках ХХ століття цей показник вже склав 89%.

Третій напрямок пов'язаний із новим рівнем інвестиційної активності в розвинених країнах. Зростання обсягів інвестиційних потоків та їх фокусування в межах постіндустріального світу на сьогодні стали помітними як ніколи раніше. Наприклад, розподіл інвестицій США в самій США за окремими секторами і джерелами є ілюстрацією цього явища. Якщо в 1970 році близько 1/3 всіх американських інвестицій спрямовувалося в Європу, то на сьогодні цей показник склав уже 50%, тоді як на долю Японії та нових індустріальних країн Азії припадає менше 8%, а Мексики – менше 3%. Характерно, що компанії, представниці розвинених економік (США і Європи), вкладають до 80% всіх коштів у галузі високотехнологічного виробництва, а також в банківській і страховий бізнес.

Четвертий напрямок пов'язаний із помітним зменшенням міграційних потоків всередині постіндустріального світу, при одночасному зростанні кількості нелегальних іммігрантів з країн "третього світу". У 50-х роках в США 68% легальних іммігрантів прибували з Європи або Канади і переважно представляли середній клас. Однак у 80-90-х роках більше 83% легальних іммігрантів мали азійське або латиноамериканське походження, і, як правило, не мали достатнього рівня освіченості.

При умовах глобалізації відзначається значний наростання не лише економічної, але і політичної та соціальної нерівності між країнами. Розрив у

рівнях доходів між 1/5 населення, що проживає в найбільш розвинених країнах, та 1/5, що проживає в найбідніших країнах, у 1997 році становив 74/1, що порівняно з 60/1 у 1990 році та 30/1 у 1960 році. Для порівняння, у 1900 році цей розрив становив 3/1, а в 1913 році – 11/1[21].

У країнах, які відстають у своєму соціально-економічному розвитку, річні втрати від невивідних умов торгівлі, а також різниці в доступі до праці і фінансів, складають 500 мільярдів доларів США. Це в 10 разів перевищує обсяг державної іноземної допомоги, яку США надають.

Отже, на сьогоднішній день глобальної економіки фактично не існує. Ми стикаємося з господарською системою, в якій розвиток економіки та соціальний прогрес більшості населення планети тісно пов'язані із досягненнями постіндустріального світу і його здатністю впливати на події в інших регіонах. Хоча господарські та інформаційні зв'язки стають все більш інтенсивними, їхнє значення залишається різним для різних соціально-економічних систем.

У межах постіндустріального світу глобальні тенденції ведуть до певного зближення рівнів розвитку окремих країн, але водночас призводять до жорсткого протистояння з рештою світу. На глобальному рівні кожен новий прояв глобалізації сприяє формуванню однополярного світу, де глобальне значення може мати лише його центр як складова постіндустріальної сфери Еіподінежитайтерге.

По суті, глобалізація полягає в тому, що світ стає все більш взаємопов'язаним. Сучасні країни як ніколи пов'язані між собою завдяки таким факторам, як авіап перевезення, морські контейнерні перевезення, міжнародні торгові угоди та юридичні договори, а також Інтернет. У світі бізнесу глобалізація пов'язана з такими тенденціями, як аутсорсинг, вільна торгівля та міжнародні ланцюги поставок. Глобалізація важлива, оскільки вона збільшує розмір глобального ринку та дозволяє виробляти та продавати більше різних товарів за нижчими цінами.

Глобалізація також важлива, оскільки вона є однією з найпотужніших сил, що впливають на сучасний світ, настільки, що може бути важко зрозуміти світ, не розуміючи глобалізацію. Наприклад, багато найбільших і найуспішніших корпорацій у світі насправді є багатонаціональними організаціями, офіси та ланцюги поставок яких розкидані по всьому світу. Ці компанії не змогли б існувати, якби не складна мережа торгових шляхів, міжнародно-правові угоди та телекомунікаційна інфраструктура, які стали можливими завдяки глобалізації. Важливі політичні події, такі як триваючий торговий конфлікт між Сполученими Штатами та Китаєм, також безпосередньо пов'язані з глобалізацією[22,25].

Оцінка глобалізації як позитивної чи негативної залежить від поглядів дослідників. Прибічники глобалізації вказують на різке зниження рівня бідності у всьому світі за останні десятиліття, що може бути частково пояснене зростанням міжнародної торгівлі та інвестицій між країнами. Вони також аргументують, що глобалізація сприяла поширенню продуктів та послуг, таких як мобільні телефони, літаки та інформаційні технології, на глобальному рівні.

З іншого боку, критики глобалізації вказують на негативний вплив на окремі галузі країн, які можуть зазнати посиленої конкуренції з боку міжнародних компаній. Також вони підкреслюють можливий негативний вплив на навколишнє середовище через економічний розвиток, індустріалізацію та глобальні подорожі. Таким чином, оцінка глобалізації залежить від точки зору та підходу дослідників.

Глобалізація мала великий вплив на суспільства в усьому світі, що призвело до масових міграцій із сільської місцевості в промислові чи міські райони, що призвело до швидкого зростання міст і торгових центрів. Хоча це призвело до загального зростання доходів і вищого рівня життя в цілому, це також призвело до проблем урбанізації, включаючи злочинність, домашнє насильство, бездомність і бідність. Уявлення про національну ідентичність,

культуру та моделі споживання також змінюються, оскільки товари з усього світу стають дедалі доступнішими за низькими цінами. Конкуренцеспроможність глобального капіталізму також може призвести до більш індивідуалістичних ідеалів, які суперечать культурним орієнтаціям певних, більш колективістських суспільств.

1.2. Сутність ТНК та причини їх виникнення

Головною причиною виникнення транснаціональних корпорацій (ТНК) вважається процес інтернаціоналізації виробництва та капіталу, що базується на розвитку продуктивних сил, які виходять за межі національно-державних областей. Ключовим фактором у становленні та розвитку цих міжнародних корпорацій є також експорт капіталу. Серед причин виникнення ТНК можна відзначити їхню мету протистояти жорсткій конкуренції та необхідність взаємодії в умовах конкурентної боротьби на міжнародному рівні.

Формування транснаціональних корпорацій (ТНК) також пов'язане з тим, що це надає значні переваги в міжнародній торгівлі, сприяючи більш успішному подоланню різних торговельних і політичних бар'єрів. Замість використання традиційного експорту, який може стикатися із численними митно-тарифними обмеженнями, ТНК використовують свої зарубіжні дочірні компанії як ефективний інструмент у сфері митницької території інших країн. Це дозволяє їм легше проникати на внутрішні ринки цих країн. Важливо відзначити, що в сучасних умовах цей рушійний фактор утворення ТНК має свої особливості. Часто ТНК, які діють в межах інтеграційних угруповань, таких як зони вільної торгівлі, митні або економічні союзи, що відрізняються відсутністю митних бар'єрів, віддають перевагу експорту товарів над створенням зарубіжних філій[].

У процесі розвитку транснаціональних корпорацій (ТНК) виникла принципово нова концепція - міжнародне виробництво, яке надає корпораціям переваги, впливаючи з різниць у економічних умовах місця базування материнської компанії і країн, де розташовані її філії та контрольовані компанії. Додатковий прибуток для ТНК може бути здобутий завдяки різницям:

- в наявності і вартості природних ресурсів;
- в кваліфікаціях робочої сили та рівні заробітної плати;

- в політиці амортизації, включаючи норми амортизаційних відрахувань;
- в антимонопольному та трудовому законодавстві;
- в рівні оподаткування;
- в екологічних стандартах;
- в стабільності валют та інших аспектах.

Ці відмінності стають джерелом додаткових можливостей для отримання прибутку та забезпечують ТНК конкурентні переваги в міжнародному масштабі.

Транснаціональні корпорації (ТНК) також враховують різниці в економічній ситуації окремих країн, що надає їм можливість гнучко маневрувати завантаженням виробничих потужностей та адаптувати свої виробничі програми до змінюючихся умов поточної кон'юнктури та попиту на конкретний товар на кожному ринку.

Формування найбільших транснаціональних корпорацій (ТНК) призводить до ряду конкретних переваг і централізації капіталу. До реальних вигід можна віднести[]:

- Диверсифікація діяльності: ТНК може розширювати свою діяльність для зменшення ризику та амортизації кризових ударів. Материнська компанія може фінансувати дочірні підприємства, які входять на нові ринки.
- Гнучка організаційна структура управління: ТНК володіє гнучкою організаційною структурою, де частина функцій децентралізована.
- Консолідація фінансової звітності: Можливість консолідації фінансової звітності усієї системи для розробки стратегії мінімізації податків. Це включає перерозподіл прибутку між компаніями корпорації, щоб максимізувати вигоди від податкових пільг.
- Спільне формування ринку: ТНК може стати монопольним гравцем на ринку, сприяючи консолідації та забезпеченню великого впливу на нього.

- Зростання заради зростання: Можливість постійного зростання для здобуття переваги, наприклад, можливість бути першим на ринку в певній галузі.

Еволюційні етапи транснаціональної діяльності компаній

У формуванні та розвитку транснаціонального капіталу та ТНК, як форми його функціонування, можна виділити кілька етапів, пов'язаних з формами експансії та напрямками торговельно-виробничої діяльності ТНК (див. табл. 1.2).

Таким чином, у ході еволюції ТНК відзначаються значущі зміни. За критерієм міжнародної економічної активності їхнього розвитку зазвичай виділяють чотири покоління[22,21].

Таблиця 1.2

Етапи еволюції транснаціональної діяльності корпорацій

Етапи	Характерні ознаки
I етап - друга третина XIX ст. перша пол. XX ст.	Вкладання капіталу в сировинні галузі зарубіжних економік. Створення в приймальних країнах підрозділів з розподілу та збуту. Виробництво продукції, яка має або слабку диференціацію.
II етап - друга пол. XX ст. - кінець XX ст.	Підвищення важливості зарубіжних виробничих підрозділів транснаціональних корпорацій (ТНК). Інтеграція операцій з виробництва та збуту за кордоном. Застосування стратегії диверсифікації.

III етап - з кінця XX ст.	<p>Формування внутрішньофірмових мереж на регіональному або глобальному рівні.</p> <p>Інтеграція наукових досліджень та розробок, матеріально-технічного забезпечення, виробництва, розподілу та збуту.</p> <p>Створення транснаціональних корпорацій у країнах, які не є економічно розвинутими.</p>
---------------------------	---

Транснаціональні корпорації (ТНК) першого покоління значною мірою спеціалізувалися на розробці сировинних ресурсів колишніх колоній, тому їх можна характеризувати як "колоніально-сировинні ТНК". З організаційно-економічної точки зору вони виявлялися картелями, синдикатами та першими трестами[24,25].

ТНК другого покоління вже мали форму "тресту", і їхні особливості включали тісний зв'язок із виробництвом військово-технічної продукції. Багато з цих ТНК почали свою діяльність між двома світовими війнами, а деякі з них зуміли зберегти свої позиції в світовій економіці і після Другої світової війни.

У 60-ті роки почалося активне розгортання діяльності Транснаціональних корпорацій (ТНК) третього покоління, які використовували досягнення науково-технічної революції. Організаційно-економічна форма їхньої діяльності включала концерни та конгломерати. Протягом 60-80-х років, ТНК поєднували елементи національного та зарубіжного виробництва, охоплюючи реалізацію товарів, управління та організацію роботи персоналу, науково-дослідні роботи, маркетинг і післяпродажне обслуговування.

Основні елементи відтворювального процесу були адаптовані до загальних стандартів та принципів, що стосувалися відповідних країн. ТНК третього покоління сприяли поширенню науково-технічних досягнень до периферійних зон світового господарства і визначали економічні передумови

для виникнення міжнародного виробництва з єдиною ринковою та інформаційною просторів, міжнародним ринком капіталу і робочої сили, науково-технічними послугами[26,27].

На початку 80-х років почали з'являтися та закріплюватися глобальні транснаціональні корпорації четвертого покоління. Визначальними рисами цих ТНК є планетарне бачення ринків та операцій в умовах глобальної конкуренції, як вже зазначалося.

Сучасні тенденції в становленні транснаціональних корпорацій (ТНК) можна охарактеризувати кількома ключовими аспектами.

По-перше, важливий вплив на розвиток транснаціонального капіталу має науково-технічний прогрес. Зараз спостерігається активне використання новітніх технологій у функціонуванні ТНК.

По-друге, особливості інноваційної діяльності стають визначальними для ТНК. Корпорації активно впроваджують новаторські підходи, щоб забезпечити конкурентоспроможність на глобальному ринку.

По-третє, спостерігається прискорений розвиток та вдосконалення факторів виробництва, які використовуються ТНК. Зокрема, відзначається зміна у підходах до географічного розміщення виробництва, існує можливість створення заводів, що випускають продукцію за однаковою технологією в різних країнах, що сприяє уніфікації виробництва в міжнародному масштабі.

Останнім часом відпала необхідність у великих підприємствах на територіях окремих держав, орієнтованих на всесвітній ринок. З'явилася можливість створювати заводи, які виробляють однаковий товар за єдиною технологією в різних країнах, уніфікувати виробництво в міжнародному масштабі та організовувати спільне виробництво з підприємствами, які мають різну національну приналежність.

Одна з найголовніших ролей ТНК у розвитку світової економіки – це працевлаштування населення світу. Майже кожний десятий працівник є

співробітником транснаціонального бізнесу. Інша ключова роль ТНК – це інноваційна діяльність. Нині ТНК належить значна кількість зареєстрованих патентів, ліцензій і ноу-хау у світі. В даний час всі найбільші ТНК розташовані в економічних центрах планети – США, ЄС, Японії, Китаї. В останні роки вони активно розвивають свою діяльність на ринку нових індустріальних країн. Проблеми формування транснаціональних корпорацій і впливу на національну і світову економіку є одними з найбільш значущих в умовах інтенсифікації світогосподарських зв'язків [25,26].

Отже, можна узагальнити, що у сучасності можна виділити два основних типи міжнародних корпорацій: транснаціональні корпорації (ТНК) та багатонаціональні корпорації (БНК). Головна різниця між цими поняттями полягає в тому, що у ТНК капітал головної компанії є власністю однієї країни, в той час як у БНК цей капітал може належати двом або більше країнам. Такий підхід до виробництва створює глобальний характер, при якому компанії функціонують на всій планеті[11,22].

Сучасні транснаціональні корпорації функціонують у контексті глобалізації світової економіки. Цей процес створює зовнішнє середовище для їхньої діяльності та водночас визначається самою діяльністю цих корпорацій.

1.3. Класифікація та особливості функціонування ТНК

Теоретичне обґрунтування розвитку транснаціональних корпорацій має своє коріння в піонерських дослідженнях Д. Вільямса та М. Бая вже у 30-х роках ХХ століття. Д. Вільямс виявив протиріччя між неокласичною теорією міжнародної торгівлі та розвитком міжнародного виробництва, вказавши на необхідність нових підходів. М. Бай досліджував ефективність вертикально інтегрованих компаній, розглядаючи аспекти їхньої діяльності.

Однак справжній прорив в науковому розвитку теми транснаціоналізації господарства відбувся у 60-80-х роках ХХ століття. Саме в цей період були сформульовані ключові теоретичні концепції діяльності ТНК, а також були обґрунтовані причини їх виникнення та поширення. Значущі дослідження цього періоду включають аналіз руху прямих зарубіжних інвестицій в Європі за Верноном Р., вивчення диверсифікації інтеграційних стратегій ТНК за Р. Кейвсом, а також розгляд фінансування зарубіжних виробництв ТНК за Р. Алібером та інші наукові внески в цю проблематику[23,24].

Вчені з різних наукових шкіл провели дослідження, які дозволили ідентифікувати основні чинники, що сприяють виникненню транснаціональних корпорацій[25, 24]:

- Отримання доступу до дешевих або високоякісних факторів виробництва.
- Розширення на нові ринки збуту.
- Зменшення рівня конкуренції.
- Зниження витрат на виробництво.
- Підвищення конкурентоспроможності.

На основі вищезазначених чинників були розроблені теоретичні концепції діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК), які можна умовно класифікувати у кілька груп, як це вказано в таблиці 1.3[8].

Таблиця 1.3

Теоретичні концепції діяльності ТНК[8]

Чинник	Концепція	Сутність концепції	Прихильник и концепції
Здобуття вигідних за ціною або високоякісних факторів виробництва.	Теорія привласнення	Компанія, обладнана конкурентноздатними технологічними перевагами, вкладає кошти в зарубіжні ринки з метою перш за все підвищення ефективності використання передових технологій та розробки нових та вдосконалення існуючих продуктів.	Рокочі В.
Розширення на нові ринки збуту.	Теорія організаційних форм ТНК	Основним показником ефективності діяльності ТНК є форма її організації. Національні особливості в організаційних структурах ТНК поступово втрачають свою значущість, і ТНК, незалежно від розташування їх головних офісів, трансформуються в наднаціональні об'єднання, спрямовані на максимізацію прибутку шляхом розвитку економічних відносин у всесвітньому масштабі.	Акої М. Самсон І.
Зменшення рівня конкуренції.	Теорія ринкової влади	Для транснаціональних корпорацій (ТНК) основною метою є досягнення ринкової влади. На початкових етапах зростання фірма розширює свою частку на національному рівні, а пізніше — на міжнародному, за допомогою злиття і поглиблення, що призводить до збільшення концентрації виробництва і капіталу.	Хаймер С. Рокочі В.
Зменшення витрат виробництва	Теорія інтернаціоналізації	Головною метою створення транснаціональних корпорацій є зниження трансакційних витрат та реалізація економії за рахунок масштабу в сфері їх діяльності.	Коуз Р. Вільямсон О. Пенроуз Е.
	«Податкова» теорія	Метою прямих іноземних інвестицій є бажання транснаціональних корпорацій зменшити обсяги податкових відрахувань за допомогою двох методів: створення філій в країнах з низьким рівнем оподаткування та використання трансфертного ціноутворення, яке дозволяє реєструвати прибутки в країнах з низькими податковими ставками, незалежно від країни, де був отриманий прибуток.	Рокочі В. Хоршун О.

Продовження Таблиці.1.3

Підвищення конкурентоспроможності	Концепція міжнародної конкурентоспроможності	Основа цієї концепції становить модель життєвого циклу продукту. Розширення транснаціональних корпорацій відбувається відповідно до етапів розвитку відповідної галузі промисловості, при цьому динаміка кожного етапу та його тривалість визначаються життєвим циклом продукту.	Вернон Р. Стобаух Р.
	Еклектична теорія міжнародної інвестиційної виробничої діяльності	Дана теорія інтегрує основні положення всіх розглянутих підходів і базується на ключових наукових напрямках економічних досліджень, таких як менеджмент, маркетинг, фінанси, теорія організацій, міжнародні відносини, право, економічна історія та регіональні дослідження.	Даннінг Дж.

Висвітлені теоретичні концепції вказують на те, що розширення економічних стратегічних інтересів компаній за межі національних кордонів надає зростаючі можливості для вільного руху факторів виробництва, товарів і капіталу. Це, в свою чергу, створює для компаній можливості отримання додаткових прибутків і розширення економічного впливу не лише в межах конкретної галузі, а й у світовому економічному просторі.

Отже, залежно від пріоритетних умов, що стоять перед фірмою, вона вибирає тип міжнародного виробництва. Згідно з теорією Даннінга Дж., однією з провідних характеристик транснаціоналізації є різноманітність можливих форм і моделей цього процесу.

Комісія ООН за ТНК визначила кілька ознак, за якими можна розпізнати транснаціональні корпорації в сучасних умовах. Серед цих ознак варто виділити:

- Річний оборот, який повинен перевищувати 1 мільярд доларів США.
- Розташування філій або дочірніх компаній у не менше ніж 6 країнах світу.
- Частка закордонних активів, яка повинна становити 25-30% від загальної вартості активів компанії.

- Від 1/5 до 1/3 загального обсягу обороту компанії, який повинен генеруватися на зовнішніх ринках, а не на внутрішньому ринку країни базування.

Транснаціональні корпорації (ТНК) використовують кілька важливих принципів у своїй діяльності[8]:

- Прямі іноземні інвестиції: ТНК вкладають капітал за кордоном з метою створення виробничих потужностей в інших країнах.
- Міжнародний поділ праці: ТНК використовують різні форми міжнародного поділу праці, такі як предметна, подетальна та технологічна спеціалізація, для розміщення різних етапів виробництва у різних країнах.
- Технологічна передовість: ТНК розвивають, передають та використовують передові технології в рамках власної корпоративної структури, щоб максимально ефективно використовувати витрати на дослідження та розробки.
- Внутрішньокорпоративна торгівля: ТНК здійснюють торгівлю між своїми підрозділами з використанням трансфертних цін, які можуть відрізнятися від ринкових цін.
- Глобальний підхід до управління: ТНК оптимізують свою діяльність в цілому, зосереджуючись на максимізації прибутку в довгостроковій перспективі, а не лише на окремих їх складових.

За середніми даними, кожна з 500 найбільших транснаціональних корпорацій (ТНК) США має приблизно 11 галузей підприємств, і найбільш великі серед них охоплюють від 30 до 50 різних галузей. Щодо інших країн, то серед провідних 100 промислових фірм Великої Британії більшість (96) є багатогалузевими, в Німеччині — 78, у Франції — 84, а в Італії — 90. Важливим фактором, що визначає кількість і характер вхідних підприємств у складі ТНК, є економічна доцільність.

Види ТНК[11,7]

Вид ТНК	Опис
Горизонтально інтегровані ТНК	Фірми керують підрозділами, що розташовані в різних країнах і виробляють аналогічні чи схожі товари.
Вертикально інтегровані ТНК	Фірми керують підрозділами в певній країні, які виробляють товари, що поставляються в їхні підрозділи в інших країнах.
Роздільні ТНК	Фірми керують підрозділами, розташованими в різних країнах, які вертикально або горизонтально не об'єднані.

Транснаціональні корпорації (ТНК) використовують різні форми внутрішньої організації, кожна з яких характеризується просторовим розташуванням. Відповідно до внутрішньої організації виробничої мережі ТНК можна поділити на три типи [11,7].

1. Горизонтально інтегровані ТНК:

- Включають однаковий асортимент товарів або послуг у кількох об'єктах.
- Керуються принципом горизонтальної інтеграції, що передбачає роботу з однієї лінійкою продуктів чи послуг в різних місцях.

2. Вертикально інтегровані ТНК:

- Передбачають виробництво товарів однією дочірньою компанією, яка слугує постачальником комплектуючих для інших підрозділів, розташованих за межами країни.
- Здійснюють вертикальну інтеграцію виробничого процесу, починаючи від сировинних матеріалів і закінчуючи готовими продуктами.

3. Багатонаціональні корпорації:

- Об'єднують низку відносно незалежних компаній-партнерів.

- Функціонують як єдина мережа, взаємодіючи між собою на міжнародному рівні.

Горизонтальна інтеграція відзначається об'єднанням двох чи більше компаній, які займають однакові позиції у ланцюжку виробничих поставок, незалежно від того, чи вони належать до однієї чи різних галузей. Цей процес також відомий як бічна інтеграція і становить протилежність вертикальної інтеграції, коли компанії на різних етапах виробничого ланцюжка поставок об'єднуються [11].

Вертикальна інтеграція визначається як стратегія, за якої компанія володіє або контролює своїх постачальників, дистриб'юторів або торгові точки для забезпечення контролю над створенням доданої вартості або ланцюжком поставок. Для транснаціональних корпорацій (ТНК) вертикальна інтеграція є вигідною, оскільки це надає їм можливість контролювати процес, знижувати витрати та підвищувати ефективність. Однак цей підхід має свої недоліки, включаючи значні капіталовкладення [12].

Мережеві(Роздільні) ТНК діють як єдина мережа рівноправних і незалежних компаній-партнерів у різних країнах і мають гібридну структуру управління. Створення мережевих ТНК відбувається за різних умов: для забезпечення організаційної гнучкості, зменшення ризиків, пов'язаних з політичною або економічною нестабільністю на ринках приймаючих країн, або для покращення управління мультикультурним персоналом. Зростання технологічної складності та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій впливають на поширення мережевих бізнес-структур у світовій економіці.

Макроструктура транснаціональної корпорації (ТНК) визначає характер взаємодії між її структурними компонентами: головною компанією та її підпорядкованими підприємствами. Зазвичай у центрі ТНК розташована материнська компанія, яка відповідає за централізоване планування, управління та контроль за функціонуванням інших відділів ТНК.

Відповідно до методології ЮНКТАД, закордонні підрозділи транснаціональних корпорацій можуть бути трьох видів[8,12,25]:

- Дочірнє підприємство: Це акціонерне підприємство, розташоване в приймаючій країні, більше половини акцій якого перебуває у власності іншого підприємства, що має право призначати або усувати більшість членів адміністративних, управлінських або наглядових органів. Таким чином, дочірнє підприємство повністю контролюється материнською компанією ТНК.
- Асоційована компанія: Це акціонерне підприємство в приймаючій країні, в якому від 10 до 50% акцій належить іноземному інвестору. При цьому материнська компанія отримує лише частковий контроль за діяльністю асоційованої фірми у межах частки капіталу, що їй належить.
- Філія: Це неакціонерне підприємство, яке повністю або частково перебуває у власності інвестора. Філія може приймати різні форми, такі як постійне представництво іноземного інвестора в певній країні, неакціонерне спільне підприємство, сформоване іноземним інвестором і третіми сторонами, або володіння земельними ділянками та/або нерухомим майном, що прямо належить іноземному резиденту.

Висновки до розділу 1

У даному розділі ми можемо визначити ключові теоретичні засади, на яких ґрунтується дослідження впливу транснаціоналізації на глобальну економіку. Ретельно розглядається сутність глобалізації, підкреслюючи її важливість у формуванні економічних, соціальних та культурних відносин між країнами. Далі досліджується виникнення та роль транснаціональних корпорацій, розкриваючи причини їх створення та їхню сутність як ключових учасників глобальної економічної системи. За допомогою детальної класифікації та аналізу функціонування ТНК відбувається поглиблення розуміння їхньої ролі у світовій економіці. Цей розділ створює теоретичну основу для подальших досліджень, прослідковуючи взаємозв'язок між глобалізацією та функціонуванням транснаціональних корпорацій.

Загальною метою даного розділу є підготовка дослідження до більш глибокого вивчення конкретних аспектів впливу транснаціоналізації на глобальну економіку, яке буде розглянуто в подальших частинах роботи. Подані теоретичні уявлення виконують роль фундаменту, на якому будується аналіз практичних аспектів впливу транснаціоналізації на економічні процеси у міжнародному масштабі. Система управління торгівлею повинна бути скоригована, щоб адаптуватися до технологічного прогресу та інновацій, які сприяють взаємопов'язаності та взаємозалежності країн.

Глибше розуміння логіки та тенденцій, що розвиваються, економічної глобалізації могло б скерувати цей процес, щоб він став більш відкритим, інклюзивним, збалансованим, справедливим і вигідним для всіх. Поглиблення економічної глобалізації, у свою чергу, може призвести до ще тіснішої економічної співпраці між країнами.

Глобалізація стимулювала світове економічне зростання, сприяючи потоку товарів і капіталу, передовому прогресу в технологіях і цивілізаціях і сприяючи обміну між людьми.

РОЗДІЛ 2. Аналіз діяльності ТНК в глобальній економіці та Україні

2.1. Аналіз розвитку ТНК у світі

Розвиток транснаціональних корпорацій (ТНК) у світі є ключовим явищем у глобальній економіці. ТНК представляють собою великі міжнародні компанії, які діють у різних країнах і на різних ринках. Ось деякі основні аспекти розвитку ТНК у світі[28,11]:

Зростання кількості та розмірів ТНК: Протягом останніх десятиліть ми спостерігаємо стійке збільшення кількості та розмірів ТНК. Це означає, що багато компаній стають глобальними гравцями, операційний радіус яких охоплює декілька країн і континентів. Зростання масштабів ТНК сприяє їхньому впливу на глобальну економіку.

Глобалізація: ТНК виступають як одні з основних двигунів глобалізації. Вони створюють міжнародні ланцюги постачання, забезпечуючи доступ до продукції та послуг з усього світу. Це сприяє зростанню міжнародної торгівлі та інтеграції ринків.

Мультинаціональна структура: ТНК зазвичай мають філії та підпільні підрозділи у різних країнах. Ця структура дозволяє їм оптимізувати податкові вигоди та використовувати правові переваги різних юрисдикцій. Вони також використовують цю структуру для адаптації до різних культурних і ринкових особливостей.

Інновації та дослідження і розвиток: Багато ТНК вкладають значні кошти у дослідження і розвиток нових технологій. Вони стають лідерами у впровадженні інновацій, що може впливати на конкурентоспроможність і переваги певних регіонів.

Глобальний вплив: ТНК мають значний економічний, політичний і соціокультурний вплив у світі. Вони можуть впливати на політичні рішення,

законодавство і розвиток країн. Багато з них володіють бюджетами, які перевищують національні бюджети деяких країн.

Співробітництво та конкуренція: ТНК співпрацюють і конкурують один з одним за доступ до ресурсів та ринків. Ця конкуренція може стимулювати інновації та зниження цін для споживачів.

Екологічна відповідальність: Оскільки ТНК мають великий економічний вплив, їхні дії можуть мати серйозний вплив на навколишнє середовище. Багато з них стають об'єктом критики за викиди, забруднення і вирубування лісів. Тому зростає вимога до екологічної відповідальності ТНК та сталого розвитку.

Регулювання: Багато країн встановлюють закони та норми, які регулюють діяльність ТНК, зокрема в області оподаткування, конкуренції, прав споживачів та охорони навколишнього середовища. Це може впливати на стратегії та операційні підходи ТНК.[28,29]

Починаючи з початку 1990-х років, ЮНКТАД вивчає діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) та їх присутність за кордоном за допомогою різних індексів. Для нефінансових компаній ЮНКТАД визначає індекс транснаціональності (ТНІ), що базується на трьох відношеннях: іноземні активи до загальних активів, продажі за кордоном до загального обсягу продажів і іноземна зайнятість до загальної зайнятості. Основною метою цього індексу є виявлення та ранжування ТНК, які мають найбільшу присутність та активність за кордоном, а отже, відображення тенденцій у міжнародному виробництві. Рейтинг формується на основі розміру їхніх іноземних активів, що розглядаються як показник транснаціоналізації або інтенсивності іноземної діяльності в порівнянні з внутрішньою.

Еволюція цього індексу протягом багатьох років – разом із суб-індексами, які його складають – показує вплив основних структурних змін у часі. Обслуговування економіки, прийняття нових бізнес-моделей, які екстерналізували деякі з їхніх операцій, у поєднанні з цифровізацією та

зростанням нематеріальних активів привели до більшого представлення послуг, технологій та фармацевтики в рейтингу. У той же час середній ТНІ з 100 найбільших – відносні частки їхніх іноземних активів та працівників, а також у меншій мірі також іноземних продажів – стагнував протягом останнього десятиліття відповідно до глобальної втрати імпульсу для ПІІ. [28,31]

Industry 4.0 є особливо руйнівною ознакою розвитку інновацій в ТНК, оскільки вона прискорює всі ці тенденції, радикально трансформуючи усталені бізнес-моделі та підштовхуючи до реконфігурації міжнародних виробничих мереж. Цифровізація дозволяє МНК проникати на зовнішні ринки, не створюючи там великої фізичної присутності, змінюючи визначальну характеристику транснаціонального/багатонаціонального підприємства. У Звіті про світові інвестиції ЮНКТАД за 2017 рік розроблено індекс легкості ПІІ, який фіксує невеликий інвестиційний слід цифрових ТНК та вплив цифровізації на всі галузі.

Ці нові бізнес-моделі, що знижують активи, мають ряд наслідків для інвестицій та міжнародних виробничих мереж, а також для стратегій розвитку, зайнятості та фіскальних результатів у приймаючих економіках. Зокрема, цифрові компанії порушують зв'язок між доходами, отриманими за кордоном, і фізичною присутністю в приймаючій економіці, полегшуючи їхню здатність мінімізувати податкові платежі та позбавляючи багато приймаючих економік важливих фіскальних доходів. Крім того, залежність цих МНК від інтелектуальної власності полегшила переміщення прибутків до юрисдикцій з низьким рівнем оподаткування, ще більше знизивши їх ефективні податкові ставки (так звані базові розмивання та переміщення прибутку – BEPS). [30,32]

Нещодавня міжнародна «Угода про рішення на двох рівнях для вирішення податкових проблем, пов'язаних із цифровізацією економіки», додатково підкреслює важливість і актуальність цих нових структурних тенденцій для політиків. Перший рівень спрямований на забезпечення справедливішого

розподілу прибутків та прав на оподаткування між країнами щодо найбільших ТНК, які є переможцями глобалізації. Другий рівень встановлює рівень конкуренції щодо податку на прибуток підприємств шляхом запровадження глобального мінімального корпоративного податку в розмірі 15 відсотків, який країни можуть використовувати для захисту своїх податкових баз.[30,31]

У цьому підпункті проводиться оцінка показників інтернаціоналізації ЮНКТАД у новому інвестиційному ландшафті, а також пропонуються шляхи підтримки актуальності досліджень та розробки політики. Додатково, аналізується відповідність індексу легкості ПШ як інструменту для оцінки впливу першого рівня BEPS (безподаткове стрибнення) на цифрові мультинаціональні корпорації, а також на економіку в цілому.

Індекс легкості ПШ ЮНКТАД може служити проксі-сервером для вивчення розірваного зв'язку між фізичною присутністю на ринку та загальним проникненням на ринок. Такий підхід може бути корисним для директивних органів при оцінці обсягу Першого рівня BEPS. Зокрема, це допомагає виявити ті транснаціональні корпорації, які, завдяки характеру своєї діяльності та присутності на ринках приймаючих економік, потрапляють під дію нових правил оподаткування.

ЮНКТАД. Виокремлюються основні тенденції, обговорюються недоліки та переваги, а також пропонуються можливості для покращення аналізу. Застосування Індексу легкості ПШ до набору з 100 найбільших транснаціональних корпорацій використовується для оцінки поширення цифрових технологій між секторами та в контексті застосування Першого рівня BEPS за межами цифрової та технологічної групи компаній [28].

Цей підхід дозволяє аналізувати розподіл та використання цифрових технологій серед великих транснаціональних корпорацій у різних секторах економіки. Використання Індексу легкості ПШ в цьому контексті допомагає визначити тенденції та взаємозв'язки між цифровим розвитком та призначеними

правилами оподаткування, зокрема, щодо Першого рівня BEPS. Це може бути корисно для виявлення компаній, які потенційно підпадають під нові правила оподаткування через їхню активність у цифрових технологіях.

Цифрова економіка представляє собою використання цифрових технологій, заснованих на Інтернеті, для виробництва та торгівлі товарами та послугами. Цей підхід стає все більш поширеним в економіці. Процес цифровізації важливий не тільки для технологічних транснаціональних корпорацій (ТНК), що перебувають на передньому краї Нової промислової революції, але й впливає на всі сфери економіки, переосмислюючи методи управління у глобальних виробничих мережах та порушуючи традиційні моделі створення робочих місць і структури активів.

Починаючи з 1990 року, ЮНКТАД розробила ряд індексів транснаціональності, серед яких TNI, Індекс інтернаціоналізації (II), GSI і недавно введений індекс FDI, що вимірює інтенсивність іноземних операцій в порівнянні з внутрішньою або глобальною діяльністю. Для нефінансових компаній, Щорічний Звіт про світові інвестиції (WIR) публікує TNI, середнє значення із трьох відношень: іноземні активи до загальних активів (FA/TA), іноземні продажі до загального обсягу продажів (FS/TS) та іноземна зайнятість до загальної зайнятості (FE/TE) [28,30].

Цей індекс має перевагу в тому, що він ґрунтується на загалом доступній інформації різної якості в різних країнах та компаніях, особливо для тих, які котируються на біржі, і враховує всі сфери діяльності компаній. Публічні компанії повинні повідомляти у примітках до своїх фінансових звітів деталізовану інформацію про ділову та географічну сегментацію своєї діяльності та активів.

Однак існує обмежена доступність інформації щодо працевлаштування за кордоном, навіть при наявності ростиного тиску щодо поліпшення звітності з питань екологічної, соціальної та управлінської відповідальності (ESG). ТНК

можуть уникати розкриття інформації про місця праці, створені вдома та за кордоном. З урахуванням важливості цієї інформації для оцінки впливу ТНК на приймаючі країни, необхідно вжити міжнародних заходів для покращення звітності про географічний розподіл робочої сили.

Індекс транснаціональності (TNI) розраховується для 100 найбільших транснаціональних корпорацій (ТНК) на основі оцінки іноземних активів. Після цього проводиться аналіз агрегованого середнього TNI для цього топ-100. Протягом багатьох років TNI використовувався для виявлення деяких структурних змін, що впливають на глобальну економіку, і серед найбільш актуальних є широке поширення неакціонерних режимів (NEM) та цифрова трансформація економіки.[28,30]

Ці дві тенденції мають спільний вплив на міжнародне виробництво: зменшення значення прямої фізичної присутності ТНК у приймаючих країнах для успішного проникнення на ринок. Це призводить до сповільнення зростання середнього показника TNI, зокрема, у відношенні до частки іноземних активів та іноземних працівників. Передача функцій та операцій на аутсорсинг за допомогою NEM вважається ключовим фактором, що призводить до зменшення частки іноземних працівників. Цифрова трансформація полегшує використання аутсорсингових контрактів, що ще більше прискорює цю тенденцію.[28,30]

З початку 2010 року технічні та цифрові компанії стають все більш актуальними в рейтингу 100 найбільших транснаціональних корпорацій за іноземними активами. Кількість таких компаній зросла з 4 до 15 у 2017 році, але потім знову зменшилася до 13 і залишається на цьому рівні. У 2020 році, під час пандемії, їхня частка у загальних закордонних продажах зросла на 5 відсоткових пунктів, досягнувши 22 відсотки. Це відбулося без значного збільшення частки іноземних активів, що свідчить про їхню здатність ефективно виходити на зовнішні ринки без значних виробничих інвестицій.

Одночасно склад рейтингу змінився і для інших галузей, що вказує на широкий вплив цифрової трансформації на моделі міжнародної діяльності ведучих транснаціональних корпорацій. Зокрема, частка компаній у важкій промисловості та видобувальних галузях зменшилася майже на третину протягом останнього десятиліття.[28,32]

Рисунок 2.1 відображає модель середнього індексу транснаціональності (TNI) для 100 найбільших транснаціональних корпорацій протягом певного періоду. [28,32] Зокрема, важливо відзначити різницю між різними складовими: частка іноземних продажів стабільно вища порівняно з часткою іноземних активів і працівників. Після 2010 року TNI залишався на одному рівні, при цьому частка іноземних активів відзначилася останнім зростанням у 2014 і 2015 роках, що було сприятливо угодом щодо уникнення оподаткування та великій кількості мегаугод. Після угод про уникнення оподаткування ряд американських транснаціональних корпорацій, зокрема в фармацевтичній галузі, перемістили свої штаб-квартири в Ірландію, що призвело до значного зростання їхньої міжнародної активності. З іншого боку, частка іноземних працівників зменшується, особливо після фінансової кризи 2008 року.

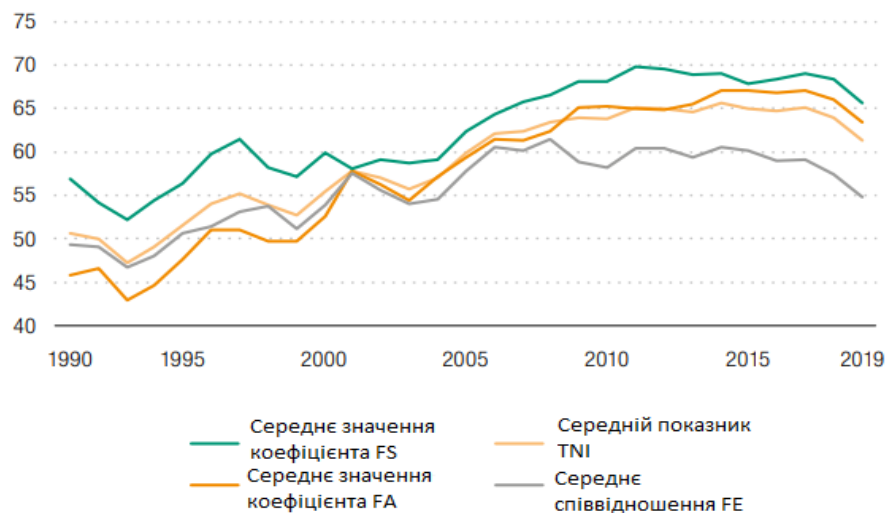

Рис 2.1. Середній індекс транснаціональності (TNI) 100 найбільших ТНК та відносні компоненти: частки іноземних активів(FA), іноземних продажів(FS) та іноземних працівників (FE)[28]

За останні 10 років ця тенденція суттєво змінилася, вирівнявшись, здебільшого через ефект композиції, спричинений зменшенням актуальності добувної та важкої промисловості ТНК, тенденції консолідації в ключових галузях (медіа, телекомунікації, фармацевтика) і, що важливо, більша інтернаціоналізація компаній з ринків, що розвиваються. З 2015 року до рейтингу приєдналися нові ТНК з особливо низьким TNI, включаючи постачальника електроенергії State Grid Китаю з TNI менше 5 відсотків, інтегрованого виробника нафти Saudi Aramco (Саудівська Аравія) з TNI 15 відсотків і медіа-компанія Comcast (США) з TNI 19%, що значно знизило сукупні індекси.

Для відокремлення впливу композиційного ефекту від економічних та структурних змін в економіці, важливо розглянути тенденції, що виникають внаслідок природного відтоку, особливо в нижній частині рейтингу. На рисунку 1.2 представлені суб-індекси за період 2015–2019 років для 100 найбільших транснаціональних корпорацій, які входили до рейтингу протягом щонайменше трьох років, у результаті чого враховано 93 компанії. Аналіз виключає 2020 рік через руйнівний вплив кризи COVID-19 на компанії різних секторів. На рисунку 2.2 видно більш стабільні індекси, при цьому загальний індекс транснаціональності (TNI) трошки зростає, у відміну від рисунку 2.1, і виникає зростаюча розбіжність між міжнародними продажами та іншими компонентами TNI. [28]

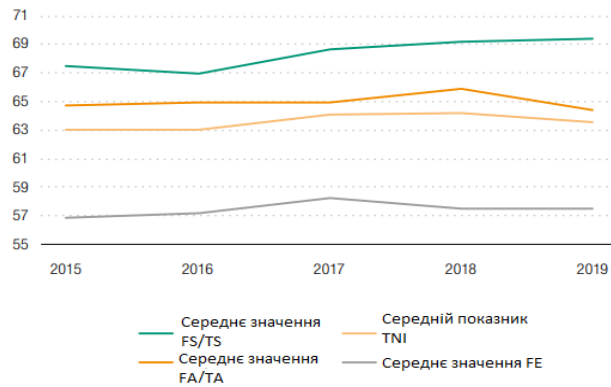

Рисунок 2.2 Співвідношення субкомпонентів TNI: FA/TA, FS/TS і FE/TE, середні 2015–2019 рр.

Важливість ефектів композиції свідчить про те, що в дуже динамічному економічному середовищі вони можуть приховати справжні тенденції, особливо в дуже невеликій вибірці, як-от 100 найкращих, і що слід докладати всіх зусиль, щоб зменшити виснаження вибірки протягом багатьох років. Це може бути особливо складним у роки, коли існує багато транскордонних мегаугод, як у 2016 році та, як не дивно, також у 2020–2021 роках, за якими можна легко визначити до 7–10 відсотків вибірки. Більше того, досвід показує, що мегакорпорації, які виходять із цих угод, можуть легко випасти з рейтингу через кілька років, оскільки – зазвичай під тиском інвесторів-активістів – вони мають тенденцію до реструктуризації та знову розколу.

Основною проблемою, пов'язаною з ефектами композиції в топ-100, є значущість методу відбору та його недоліки, зокрема відбір на основі іноземних активів, який може призвести до великого відтоку після укладення значущих угод. Одночасно цей метод надає занадто велику вагу традиційним галузям та бізнес-моделям, які спираються на пряму фізичну присутність для обслуговування ринку, інколи недостатньо враховуючи компанії у секторі послуг із світовими брендами, такими як Facebook (США), Netflix (Сполучені Штати), Google Inc. (США), Siemens AG (Німеччина), а також McDonald's (США). Це свідчить про те, що розмір іноземних активів може недостатньо відображати широкий спектр трансформацій в економіці. [28,42]

У цьому контексті важливо пам'ятати, що для більшості ТНК географічна сегментація активів відноситься до матеріальних довгострокових активів та зазвичай обмежується основними засобами. Таким чином, для цифрових і технологічних компаній, а також фармацевтичних виробників, які отримують більшу частину вартості з нематеріальних активів, показник іноземних активів може бути менш точним. Один із можливих шляхів вирішення цієї проблеми - відбір компаній за їхньою географічною присутністю. Цей показник, який легко доступний для більшості компаній, може охоплювати ті, що мають міжнародну присутність, і в той же час розширювати кількість цифрових і технологічних компаній, включених до аналізу. У таблиці 2.1 проводиться порівняння двох методів відбору для 2021 року. [28,42]

У таблиці 2.1 наведено два набори стовпців, які представляють індекси розмірів для 100 найбільших міжнародних корпорацій (МНК), відібраних на основі іноземних активів та іноземних продажів на 2019 рік. Розбивка цих 100 МНК за секторами різниться (стовпці 2 та 6). При відборі за іноземними продажами, порівняно з відбором за іноземними активами, збільшується кількість ТНК у таких галузях, як техніка, торгівля та, менш мірою, видобувна промисловість. Основні галузі, які фіксують зниження від вибору закордонних продажів, - це фармацевтика та комунальні послуги.

При відборі на основі іноземних продажів, у порівнянні з відбором на основі іноземних активів, індекс іноземних продажів для загальних 100 МНК збільшується з 67,5 до 70,7 (стовпці 4 і 8), а індекс іноземних активів зменшується з 65,2 до 56,1 (стовпці 3 і 7). [28,29]

Таблиця 2.1

Індекси транснаціональності, 100 найбільших МНП, відібраних за іноземними активами та закордонними продажами, розділ по галузям, 2021 р. (відсотки)[28]

Підприємство	Відібрано із закордонними активами					Відібрано за закордонними продажами				
	ТНК (кількість)	FA/T A середній	FS/T S середній	FE/T E середній	TNI середній	ТНК (кількість)	FA/T A середній	FS/T S середній	FE/T E середній	TNI середній
Екстрактивні речовини	17	63.8	59.6	45.6	56.4	19	49.8	61.6	38.7	49.6
Автомобілі	12	54.2	69.9	53.5	59.2	13	55.2	80.5	55.6	63.8
Фармацевтика	9	73.5	84.2	64.2	73.9	5	68.0	90.5	58.5	72.3
Важка промисловість	11	71.4	70.7	59.7	67.3	12	58.3	73.8	55.9	62.8
Легка промисловість	10	80.1	84.3	80.0	81.5	7	76.1	84.9	76.7	79.2
Техніка	10	51.0	69.5	49.9	56.8	19	46.0	68.2	50.1	55.0
Технічно – цифрова	3	40.8	29.5	36.6	35.7	4	41.4	61.6	46.9	53.3
Телефонний зв'язок	8	61.6	55.5	56.0	57.7	5	71.3	73.6	68.7	71.2

Продовження Таблиці 2.1

	Відібрано із закордонними активами					Відібрано за закордонними продажами				
	ТНК (кількість)	FA/T А середній	FS/T S середній	FE/T E середній	TNI середній	ТНК (кількість)	FA/T А середній	FS/T S середній	FE/T E середній	TNI середній
Торгівля	4	58.7	50.7	48.1	52.5	8	59.35 9.4	50.2	44.1	51.9
Комунальні послуги	11	61.9	59.7	48.3	56.6	4	59.5	64.2	50.4	58.0
Інші послуги	3	70.6	46.7	48.0	55.1	2	63.6	84.2	62.5	70.6
Інший	2	55.3	29.0	55.0	53.1	2	75.4	75.4	60.5	66.5
Всього	100	65.2	67.5	56.9	61.3	100	70.7	70.7	52.4	59.9

Так, упередження країни походження може впливати на оцінку тенденцій агрегованого Індексу транснаціональності (TNI) та його субіндексів. Компанії з невеликою національною економікою, як правило, мають високі показники інтернаціоналізації, оскільки їм доводиться шукати зовнішні ринки для досягнення значного масштабу. Навпаки, у транснаціональних корпораціях з великих економік, таких як Сполучені Штати, часто TNI залишається на рівні нижчому, наприклад, менше 65%.

Це важливо враховувати при аналізі та порівнянні TNI різних компаній та країн, оскільки великі ринки можуть забезпечити компаніям значні можливості масштабування на внутрішньому ринку, що може впливати на їхню потребу у міжнародній експансії.[32,34]

Зазначте також, що розробка TNI, яка не враховує розмір рідної країни та не робить різниці між компаніями, діяльність яких зосереджена в кількох іноземних країнах і компаніями, діяльність яких розповсюджена в багатьох країнах, може викликати перекоси у визначенні міжнародної конкурентоспроможності. Тому важливо враховувати контекст та обставини країни походження при розгляді та порівнянні рівня транснаціональності.

Одним із рішень упередженості країни походження є використання GSI, який є квадратним коренем частки іноземних філій, помноженим на кількість приймаючих економік. ЮНКТАД обчислює та ранжує фінансові компанії за цим індексом, оскільки природа активів фінансових компаній – високоліквідні, отже, легко передаються через кордони – відрізняється від активів нефінансових ТНК, що робить інтерпретацію індексу іноземних активів менш значущою. Це пов'язано з питанням доцільності індексу іноземних активів для цифрових компаній, які зазвичай повідомляють лише про дуже обмежену кількість основних матеріальних активів і можуть надати дійсну альтернативу для вимірювання їх інтернаціоналізації. Додавання ваг до розташування різних філій – зокрема офшорних центрів –, ймовірно, також може допомогти оцінити ризик практики BEPS і, таким чином, допомогти в економічній оцінці другого рівня.[28]

Таблиця 2.2

Індекс географічного розповсюдження та його компоненти, 100
найбільших МНП, 2020 р.[28]

Підприємств о	ТНК (кількість)	TNI середній	Філії (кількість)	Іноземні Філії (кількість)	Індекс інтернаці оналізації	Країна господар (кількість)	GSI середній
Екстрактивн і речовини	17	57.9	712.4	470.0	63.2	46.4	53.2
Автомобілі	11	60.8	746.1	560.5	74.2	51.5	60.8
Фармацевти ка	11	68.1	705.1	579.1	85.0	71.1	77.0
Важка промисловіс ть	13	69.3	920.5	653.7	72.5	69.8	65.0
Легка промисловіс ть	9	85.8	661.1	587.8	77.6	69.8	72.1
Техніка	10	58.2	592.3	464.0	73.7	58.5	64.4
Технічно – цифрова	3	35.5	453.3	171.0	52.7	33.3	38.1
Телефонний зв'язок	7	67.0	804.0	682.4	84.2	48.4	61.8
Торгівля	5	55.2	856.8	719.8	84.2	49.8	64.7
Комунальні послуг	9	53.4	798.9	537.1	65.1	31.0	42.4
Інші послуги	4	57.2	678.5	480.0	67.0	29.8	43.7
Інший	1	47.8	260.0	188.0	72.3	19.0	37.1
Всього	100	63.6	731.6	546.8	73.0	53.5	60.2

Наявність нових баз даних спрощує процес збору необхідної інформації.
На жаль, індекс не може бути розрахований у зворотному напрямку у часі,

оскільки ЮНКТАД обмежений доступом лише до останніх даних щодо власності, тому його неможливо використовувати для аналізу тенденцій. Однак він може надати корисну інформацію для міжгалузевого аналізу, як показано в таблиці 2.2, де представлено приклад Globalization of Services Index (GSI) та його складових для провідних ТНК у 2020 році. [28]

Взаємозв'язок між TNI і GSI вражає. Сектори, такі як фармацевтика, легка та важка промисловість, а також технологічне обладнання, проявляють високий рівень інтернаціоналізації та географічної розповсюженості. Однак найбільш помітна різниця між TNI та GSI виникає у сфері комунальних послуг та інших сервісів, оскільки кількість країн, що приймають участь, виглядає вельми обмеженою. Цифрові компанії, такі як Amazon, Alphabet і Tencent, представлені в аналізі, мають низький рівень інтернаціоналізації за обома індексами.

Взаємозв'язок між двома складовими індикаторами TNI, який включає частку продажів іноземних філій та відповідну частку іноземних активів, визначає індекс легкості ПІІ. Цей індикатор був розроблений в WIR17 ЮНКТАД для аналізу міжнародного впливу цифрових транснаціональних корпорацій (ТНП). Він вказує на те, наскільки компанія може ефективно генерувати продажі за кордоном, враховуючи свої іноземні активи. Як співвідношення двох підіндексів, цей індекс також дозволяє пом'якшити вплив упереджень внутрішнього ринку.[28]

Характеристика дуже обмежених інвестицій є характерною для компаній у сфері цифрових та технологічних технологій. Це свідчить про те, що операційний зв'язок між міжнародними продажами та іноземними активами стає менш сильним, що може вразити права на оподаткування в країнах-партнерах. Зокрема, ініціатива BEPS Pillar One визнає, що в епоху цифрових технологій права на оподаткування вже не можуть ґрунтуватися виключно на фізичній присутності, вводячи нові правила взаємодії, що базуються на показниках значної та тривалої взаємодії з ринками відповідних юрисдикцій.

Перший рівень цієї ініціативи спрямований на забезпечення більш справедливого розподілу прибутків та прав на оподаткування між країнами щодо найбільших транснаціональних корпорацій, які виграли від глобалізації. Щоб ідентифікувати корпорації, які потраплять під дію нових правил оподаткування, існують три критерії[28]:

1. Поріг рентабельності: Світовий оборот повинен перевищувати 20 мільярдів євро, а рентабельність повинна бути більше 10% (тобто відношення прибутку до оподаткування до доходу).
2. Діяльність, що дозволяє розширити присутність на іноземному ринку без відповідних інвестицій: Це може включати сфери автоматизованих цифрових послуг (ADS) або споживчого бізнесу (CFB).
3. Присутність на ринку: Суб'єкт господарювання повинен отримувати принаймні 1 мільйон євро доходу від приймаючих юрисдикцій (зменшений поріг для менших юрисдикцій).

Індекс легкості ПІІ та його субіндекси можуть допомогти оцінити сферу дії Першого рівня BEPS; зокрема, якщо більшість провідних ТНК задовольняють поріг прибутковості, це допомагає знайти ті ТНК або юридичні особи в групі, які через характер їх діяльності та присутність на ринку в приймаючих країнах входять до сфери дії нового права на оподаткування.

Індекс FS/TS може дати лише перше наближення присутності компанії на зовнішньому ринку. Для повної оцінки першого рівня BEPS знадобиться детальна інформація про доходи на ринку. Однак небагато компаній повідомляють таку інформацію, зазвичай групуючи зовнішні ринки під єдиним заголовком «Міжнародний». Тим не менш, це гарне — і легко обчислюване — наближення відповідності першого рівня BEPS для багатонаціональних компаній. Наприклад, багато цифрових ТНК з Китаю, як правило, обслуговують переважно національних клієнтів, що робить BEPS менш актуальним для них.

Таким чином, індекс FS/TS відповідає третій вимозі присутності на ринку з точки зору доходів. Індекс FA/TA, який спирається на інформацію про основні засоби, відноситься до фізичної присутності МНК в економіці. Індикатор легкості ПІІ (відношення першого індексу до другого) показує інтенсивність Інтернету або здатність певних ТНК обслуговувати клієнтів віддалено. Таким чином, це дуже корисний показник для визначення ТНК, що входять до сфери застосування.

У таблиці 2.3 наведено декомпозицію індексу легкості ПІІ за субіндексами та галузями, щоб оцінити обсяг першого рівня BEPS в економіці. Це показує, що інші галузі також стають легкими активами, включаючи фармацевтику, виробництво в цілому (як легке, так і важке), торгівлю (хоча починаючи з нижчої бази) і навіть видобувну промисловість. [28,40]

Таблиця 2.3

Частка іноземних активів та продажів та індекс легкості ПІІ за галузями, 100 найбільших МНП (постійна вибірка з 93 компаній), 2016 та 2021 [28,40]

Підприємство	ТНК (кількість)	FA/TA 2016	FS/TS 2016	FA/TA 2021	FS/TS 2021	Легкість 2016 р.	Легкість 2021 р.
Екстрактивні речовини	16	66.5	63.8	63.8	67.3	0.96	1.03
Автомобілі	12	54.0	73.5	73.5	69.3	1.36	1.29
Фармацевтика	10	66.7	74.1	74.1	77.2	1.11	1.19
Важка промисловість	9	73.7	73.7	73.7	78.1	1.0	1.07
Легка промисловість	11	79.6	77.9	78.8	85.2	0.998	1.08
Техніка	9	50.9	71.8	50.1	69.8	1.41	1.39

Продовження Таблиці 2.3

Підприємство	ТНК (кількість)	FA/TA 2016	FS/TS 2016	FA/TA 2021	FS/TS 2021	Легкість 2016 р.	Легкість 2021 р.
Технічно – цифрова	3	27.4	31.4	40.8	29.5	1.14	0.72
Телефонний зв'язок	7	69.6	62.8	67.9	60.5	0.9	0.89
Торгівля	5	70.3	48.4	59.9	52.7	0.69	0.88
Комунальні послуг	8	58.9	59.8	65.7	64.5	1.02	0.98
Інші послуги	3	79.8	71.3	77.8	65.7	0.89	0.84
Всього	93	65.2	67.5	56.9	61.3	1.03	1.08

Отже, межі цифрової індустрії швидко перетворюються через поширення цифровізації в різних секторах економіки. Наприклад, у листопаді 2021 року індекси S&P Dow Jones і MSCI почали розглядати можливе оновлення глобальних стандартів класифікації промисловості. Пропонується перевести компанії, які спеціалізуються на обробці транзакцій та платежах у сферу фінансів з галузі інформаційних технологій. Згідно з висловленням Ietto-Gillies та Trentini (2021), розподіл фірм та продуктів у цифровій індустрії повинен враховувати різноманітні зміни в економіці, такі як цифровізація, спеціалізація, диверсифікація та інновації в організації, тобто зовнішні зміни проти внутрішніх операцій.[28]

З цих причин важливо розширити аналіз на всю економіку, а не заздалегідь обмежувати його виключно цифровими послугами та споживчим бізнесом, як визначено у першому стовпі BEPS. Наприклад, легка

промисловість демонструє високий (і зростаючий) індекс легкості ПП. Узагальнено, легка промисловість відповідає визначенню підприємств, орієнтованих на споживачів, що включені в об'ємну діяльність першого рівня BEPS. У цьому випадку зростаючий індекс легкості ПП відображає не лише зростаючу інтенсивність використання Інтернету, але й можливе більш широке використання ліцензування, франчайзингу та контрактного виробництва для більш трудомістких операцій.

2.2. Особливості діяльності ТНК в Україні

В Україні іноземні транснаціональні корпорації з'явилися на початку 90-х років і досі активно функціонують. В основному, вони зосереджені на ключових сегментах ринку, таких як споживчі товари, продукти харчування, пальне та тютюн, де внутрішні виробники мали слабкі позиції. Ці корпорації придбали контроль над тютюновою промисловістю, ринком безалкогольних напоїв, пива, рекламним ринком та телекомунікаціями. Серед глобальних компаній, які працюють на внутрішньому ринку, можна виділити Coca-Cola, Metro Cash & Carry, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Hewlett-Packard, British American Tobacco та інші. Зазначимо, що великі промислові концерни, такі як Westinghouse, General Electric або Exxon Mobil, поки не представлені на українському ринку, за винятком Mittal Steel, яка тимчасово володіє українським активом «Криворіжсталь», але не є постійним учасником ланцюга виробництва.

Серед видатних транснаціональних корпорацій, які розпочали свою діяльність в Україні через відкриття дочірніх компаній, філій та спільних підприємств, можна виокремити такі:

- ASEA – Brown Boveri (ABB): Шведсько-швейцарська група, що діє в електронній та технічній промисловості.
- SKF: Компанія, яка представлена в машинобудуванні.
- Tetra-pack: Лідер у сфері упаковки.
- Procter & Gamble: Один із світових гігантів у хімічній промисловості.
- Unilever: Транснаціональна компанія у сфері хімічної і харчової промисловості.
- Dow Chemical Company: Глобальний гравець у хімічній галузі.
- Damen Shipyards: Компанія, спеціалізована на суднобудуванні.

- Reynolds, Philip Morris Inc., British American Tobacco: Американські та британські транснаціональні корпорації, які здійснюють інвестиції в тютюнову промисловість.
- Balticbeverage Holding, Belgian Interbrew: Інвестиційні консорціуми, які грають ключову роль у пивоварінні.
- Kraft Jacobs, Nestle, Coca-Cola, Cargill: Дочірні компанії транснаціональних корпорацій, представлені у харчовій промисловості.

Багато всесвітньо відомих корпорацій, таких як British Petroleum і Royal Dutch Shell, спробували ввести свої бізнеси на ринок нафти України, але відмовилися від цього наміру через високі витрати та нестабільність законодавчої бази.

Аналізуючи присутність іноземних компаній в економіці України, важливо відзначити, що більшість з них спрямована на такі сектори як торгівля та ремонт, обробна промисловість, нерухомість та будівництво. Згідно з даними, найбільш привабливими галузями для іноземних інвесторів в Україні є [40,42]:

1. Харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції: Складає 15,7% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну.
2. Торгівля: Сектор торгівлі займає 15,6% від обсягу прямих іноземних інвестицій.
3. Фінансовий сектор: Іноземні інвестори вкладаються в фінансовий сектор на рівні 8,5%.
4. Машинобудування: Сектор машинобудування привертає 8,0% прямих іноземних інвестицій.
5. Транспорт: Сектор транспорту має 7,6% від загального обсягу іноземних інвестицій.
6. Метали та вироби з них: Цей сектор представлений на рівні 5,4%.
7. Нерухомість: Інвестиції в нерухомість складають 4,6%.

8. Хімічна та нафтохімічна промисловість: Цей сектор привертає 4,1% прямих іноземних інвестицій.

Ці дані вказують на те, що іноземні інвестори активно взаємодіють з різними секторами української економіки, що сприяє диверсифікації та розвитку різноманітних галузей.

При цьому ТНК європейських та американських походжень найбільш привабливими є українська харчова промисловість, торгівля разом з фінансовим сектор та фармацевтикою. У даних сферах обіг капіталу відбувається більш швидко, а комерційні ризики є майже мінімальними. Інвестування в інфраструктуру бізнес-послуг для обслуговування, перш за все підприємств з іноземними інвестиціями, також є привабливими для ТНК. Але іноземні компанії не схильні вкладати свої кошти у високотехнологічні галузі, переважно спрямовуючи інвестиції в галузь торгівлі, що дозволяє їм швидко отримувати високі прибутки.

Експансія зарубіжних транснаціональних корпорацій в Україні часто супроводжується застосуванням "змішаних і замаскованих" стратегій. В більшості випадків основною метою інвестиційної стратегії стає мінімізація митних платежів. Сума, витрачена на входження в цю інвестицію, може бути співвіднесена не лише з оборотом материнської компанії, але і зі створеним оборотом в Україні. Це підтверджується на прикладі ринків безалкогольних напоїв та побутової техніки, де інвестиції приблизно на рівні 100 тисяч доларів США у технології найнижчого рівня вистачають для забезпечення значущої позиції на ринку.[40]

В Україні транснаціональні корпорації можна умовно розділити на дві групи: перша група включає компанії, які не зазнають достатньої конкуренції серед місцевих підприємств промисловості (наприклад, виробники гігієнічних засобів Procter & Gamble або тютюнові компанії). Друга група включає корпорації, чий інтереси безпосередньо взаємодіють з багатьма українськими

компаніями (наприклад, виробники пива та безалкогольних напоїв, такі як Coca-Cola та Sun Interbrew).

Однак лише виробники українського походження фактично змагаються між собою, а позиції транснаціональних корпорацій на ринку залишаються стійкими. Є кілька причин, що підтримують цю стійкість. По-перше, транснаціональні компанії можуть терпіти збитки в певному регіоні, оскільки компенсаційні доходи інших закордонних підрозділів можуть вирівнювати це. По-друге, вони користуються значним юридичним та політичним імунітетом щодо "особливостей ведення бізнесу" в Україні. По-третє, у них є вагомі конкурентні переваги в маркетингу та рекламних можливостях. [42,45]

Більшість українських компаній, які пропагують свої продукти, лише наслідують ідеї світових конкурентів, замість того, щоб створювати щось оригінальне. Здається, що у майбутньому Україні можуть виникнути проблеми з транснаціональними корпораціями. Наприклад, у тютюновій промисловості монопольне становище Philip Morris та інших гігантів може бути під загрозою тільки при активних антикурінні кампаніях, але сучасне українське суспільство, швидше за все, не готове до таких заходів.

В інших секторах, таких як "фаст-фуд", молоді українські компанії, ймовірно, не можуть серйозно конкурувати з McDonald's. Coca-Cola може стикатися з ускладненнями у збереженні своєї частки на українському ринку, оскільки вітчизняні виробники безалкогольних напоїв мають потенціал для збільшення виробництва, що стримується внутрішньою конкуренцією та відсутністю державної підтримки.

Триває зростання частки продукції транснаціональних корпорацій у ВВП України. Крім харчової та споживчої промисловості, на українському ринку з'являються великі транснаціональні виробники високотехнологічних товарів, таких як Apple і Alcatel. У цих сегментах вітчизняні виробники не мають шансів на успіх. Зараз найбільшими інвесторами залишаються США та (до початку

воєнних дій) Росія, але через поточні події ситуація може змінитися на користь ЄС. Американські інвестори активно вкладають кошти в харчову промисловість та безалкогольні напої. Більшість великих транснаціональних корпорацій зосереджена у банківському секторі, послугах, видобутку та переробці нафти та газу, комп'ютерній техніці та ІТ-обладнанні, фармацевтиці та біотехнологіях.[42,46]

Останнім часом спостерігається зростання процесу лібералізації торгівлі на внутрішньому ринку, що призводить до посилення конкуренції і входження на український ринок зарубіжних транснаціональних корпорацій. Наприклад, перед Євро-2012, через недостатній розвиток готельної інфраструктури, дефіцит житла та низьку якість послуг, провідні транснаціональні корпорації у сфері готельних послуг, такі як Starwood Hotels & Resorts Inc, Wyndham Hotel, Rezidor Hotel Group, Marriott, Hyatt і Radisson, вирішили вкладати в український ринок готельних послуг.

В галузі банківської справи триває тенденція придбання українських фінансових компаній іноземними інвесторами, які, в свою чергу, виходять на український ринок транснаціональними корпораціями в галузі страхування. Наприклад, чеська компанія Avia, що належить індійській корпорації Hinduja Group, виразила бажання розпочати виробництво вантажівок в Україні і планує будівництво нового заводу на Заході України або створення спільного підприємства з однією з існуючих автомобілебудівних компаній на південному заході, таких як Ільчевський автозавод, компанія "Анторус" або новий автоскладальний завод Vipros automotive group.[45,42]

Також важливо відзначити, що другий за розміром португальський роздрібний торговець Jeronimo Martins планує розширити свій польський підрозділ Biedronka на Румунію та Україну.

Діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) в Україні має свої власні особливості, які враховуються в контексті країни. Ось деякі основні аспекти діяльності ТНК в Україні[34,53]:

- Інвестиції та розвиток галузей: ТНК активно інвестують в Україну, сприяючи розвитку різних галузей економіки. Зокрема, це стосується сфери енергетики, телекомунікацій, автомобільної промисловості, аграрного сектору та інших. Вони надають фінансову підтримку і технологічні знання для модернізації українських підприємств.
- Сприяння експорту: Деякі ТНК в Україні спеціалізуються на виробництві товарів для експорту. Вони створюють робочі місця та додатковий обсяг експорту, що сприяє зростанню експортного потенціалу України.
- Трансфер технологій і ноу-хау: ТНК привозять нові технології, керівництво та методи управління в Україну. Це може покращити ефективність виробництва та допомогти українським компаніям стати більш конкурентоспроможними на світовому ринку.
- Створення робочих місць: Діяльність ТНК призводить до створення робочих місць для українців. Вони можуть бути найбільшими роботодавцями в деяких регіонах України, забезпечуючи працевлаштування для тисяч людей.
- Податкові внески і економічний розвиток: ТНК вносять значні податкові внески до бюджету України, що сприяє економічному розвитку країни та забезпечує фінансування важливих галузей, таких як охорона здоров'я і освіта.
- Правове середовище і регулювання: ТНК у своїй діяльності підкоряються українському законодавству та регулюванню. Вони повинні враховувати місцеві норми та стандарти і співпрацювати з урядом України.
- Соціальна відповідальність: Деякі ТНК активно впроваджують програми соціальної відповідальності, спрямовані на покращення умов життя

місцевого населення. Це може включати в себе благодійність, екологічні ініціативи та проекти корпоративної відповідальності.

- Конкуренція та взаємодія з місцевими компаніями: Діяльність ТНК може конкурувати з місцевими компаніями, але також може стимулювати інновації і підвищення конкурентоспроможності місцевого бізнесу.

Враховуючи ці особливості, важливо збалансувати переваги і можливі недоліки діяльності ТНК в Україні, сприяючи сталим економічним та соціальним зрушенням, а також захищаючи національні інтереси та дотримуючись законодавства країни.

2.3. Аналіз діяльності ТНК на прикладі Apple Inc. Та Toyota Motor Corp.

Apple inc

Бізнес-модель Apple зосереджена насамперед на продажу своїх продуктів і пропонуванні послуг через підписку. Продажі продуктів Apple, таких як iPhone, iPad, Apple Watch і MacBook, складають значний відсоток доходу Apple, тоді як її послуги включають Apple TV+, Apple Fitness+, Apple Music, iCloud+ і Apple Arcade, хоча й невеликий відсоток доходу, що становить у середньому 13 мільярдів доларів на квартал.

Згідно з даними акціонерів за 2021 рік, основними акціонерами Apple були такі корпорації, як The Vanguard Group (7,68%), BlackRock, Inc. (6,47%), Berkshire Hathaway Inc. (5,56%), а також приватні інвестори, такі як Тім Кук, генеральний директор Apple, Артур Левінсон., Джефф Вільямс, Ел Гор, Дейв Адамс і Андреа Юнг.[36]

Apple використовує свою унікальну здатність проектувати та розробляти власні операційні системи, апаратне забезпечення, прикладне програмне забезпечення та послуги, щоб надавати своїм клієнтам продукти та рішення з інноваційним дизайном, надзвичайною простотою використання та бездоганною інтеграцією — 10-К 2017.

Apple заробляє гроші, розробляючи, виробляючи та продаючи смартфони, планшети, персональні комп'ютери, переносні пристрої та аксесуари. Їхні основні продукти включають iPhone, MacBook, iPad, Apple Watch, AirPods і Apple TV. Вони також отримують прибуток, пропонуючи послуги підписки, такі як їхні хмарні служби iCloud, підписки на Apple TV+, Apple Arcade та iTunes. Нещодавно компанія оголосила про свої плани запуснути послуги підписки на апаратне забезпечення для своїх продуктів.

Крім того, Apple заробляє гроші, коли користувачі її продуктів платять за продовження гарантій. Крім своїх продуктів, вони також продають сумісні сторонні аксесуари та програми.

Будучи пасивним джерелом доходу, Apple також заробляє гроші через покупки в додатках на iPhone і продажі додатків у своєму App Store — вони отримують 30% скорочення від кожної транзакції.

Їхнім найбільшим і найприбутковішим джерелом доходу є продаж їхніх продуктів, однак їхні послуги за підпискою дають найвищий валовий прибуток у порівнянні з продажами продуктів.[36]

Сегменти клієнтів Apple складаються з:

Покупці продуктів: до них належать люди, які купують їхні продукти через їхню високу продуктивність, і люди, які використовують їх як основні пристрої незалежно від продуктивності. Частина їхніх клієнтів також купує їхні продукти через назву бренду;

Передплатники послуг (більшість передплатників послуг збігаються як покупці продукту): до них належать передплатники Apple Arcade — послуги передплати на їхні ігри — Apple TV+, iCloud+ і їхні послуги розширення гарантії.

Розробники додатків (і музичні продюсери): будь-хто, хто хоче продавати свої додатки та музику базі користувачів Apple і монетизувати через магазин додатків або iTunes.

Конкуренти Apple

Samsung: один із головних конкурентів Apple у сфері смартфонів, Samsung займає колосальні 20% частки світового ринку смартфонів. Вихід Samsung на ринок із серіями Samsung Galaxy і Note негативно вплинув на продажі iPhone у всьому світі, однак вони не єдині компанії, які сприяли цьому, інші включають Xiaomi, Vivo та Oppo.

Dell: Dell Technologies (DVMT) – це компанія, яка виробляє настільні та мобільні комп'ютерні пристрої, включаючи ноутбуки, планшети та мобільні телефони. Найбільшим конкурентом Dell є Apple; ці дві компанії мають довгу історію конкуренції одна з одною. Насправді, у 2004 році Dell випустила продукт, щоб конкурувати з музичним плеєром iPod від Apple: Dell DJ.

HP: Hewlett-Packard Co. (HPQ), заснована в 1939 році, відома як компанія-засновник Кремнієвої долини, а також виробництвом доступних споживчих комп'ютерів. В останні роки HP розширила свою присутність, включивши комп'ютери для ширшого кола споживачів у всьому світі. Apple Inc. є провідним конкурентом HP за межами Сполучених Штатів.

Завдяки успішному застосуванню бізнес-модель Apple варто розглянути для новачків у технологічному просторі. Однак не чекайте миттєвого успіху, оскільки Apple зіткнулася з неабиякою часткою проблем навіть із запровадженням своєї бізнес-моделі. Комбінація бізнес-моделі передплати та продажів продуктів Apple стала головним фактором, який зумовив величезне зростання доходу.

Компанія керує своєю діяльністю переважно на географічній основі. Звітні сегменти Компанії складаються з Америки, Європи, Великого Китаю, Японії та решти Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Америка включає як Північну, так і Південну Америку. До Європи входять країни Європи, а також Індія, Близький Схід і Африка. Великий Китай включає материковий Китай, Гонконг і Тайвань. Решта Азіатсько-Тихоокеанського регіону включає Австралію та азіатські країни, які не входять до інших звітних сегментів Компанії. Незважаючи на те, що звітні сегменти надають схожі апаратні та програмні продукти та схожі послуги, кожний з них управляється окремо, щоб краще узгодити з розташуванням клієнтів і партнерів Компанії та унікальною ринковою динамікою кожного географічного регіону. [37]

У таблиці 2.4 наведено чистий обсяг продажів за звітними сегментами за 2022, 2021 та 2020 роки за якими можна побачити, що:

Чистий обсяг продажів в Америці зріс у 2022 році порівняно з 2021 роком, головним чином завдяки вищим чистим продажам iPhone, служб і Mac.

Чистий обсяг продажів у Європі зріс у 2022 році порівняно з 2021 роком, перш за все, через збільшення чистих продажів iPhone і послуг. Слабкість іноземних валют щодо долара США мала чистий несприятливий річний вплив на чисті продажі в Європі протягом 2022 року.

Чистий обсяг продажів у Китаї зріс у 2022 році порівняно з 2021 роком, головним чином, через зростання чистого продажу iPhone і послуг. Зміцнення юаня по відношенню до долара США сприятливо вплинуло на чистий обсяг продажів у Великому Китаї протягом 2022 року.

Чистий обсяг продажів у Японії знизився протягом 2022 року порівняно з 2021 роком через слабкість єни відносно долара США.[37]

Чистий обсяг продажів в решті країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону зріс у 2022 році порівняно з 2021 роком, головним чином завдяки вищим чистим продажам iPhone, Mac і послуг. Слабкість іноземних валют по відношенню до долара США мала несприятливий вплив на чистий обсяг продажів решти Азіатсько-Тихоокеанського регіону протягом 2022 року.

Таблиця 2.4

Чистий обсяг продажів за звітними сегментами за 2022, 2021 та 2020 роки
(у мільйонах доларів)[37]

Чистий обсяг продажів за звітними сегментами:	2022	зміна(у %)	2021	зміна(у %)	2020
Америка	169,658	11	153,306	23	124,556
Європа	95,118	7	89,307	30	68,640
Китай	74,200	9	68,366	70	40,308
Японія	25,977	(9)	28,482	33	21,418
Решта Азіатсько-Тихоокеанського регіону	29,375	11	26,356	35	19,593
Загальний чистий обсяг продажів	394,328	8	365,817	33	274,515

У таблиці 1.5 валова рентабельність продуктів і послуг і відсоток валової рентабельності за 2022, 2021 та 2020 роки були такими (у мільйонах доларів):

Валова рентабельність продуктів зросла протягом 2022 року порівняно з 2021 роком в основному через іншу структуру продуктів і більший обсяг продуктів, що частково компенсується слабкістю іноземних валют відносно долара США.

Відсоток валової рентабельності продуктів зріс протягом 2022 року порівняно з 2021 роком в основному через іншу структуру продуктів, частково компенсовану слабкістю іноземних валют відносно долара США.

Валова рентабельність сфери послуг зросла протягом 2022 року порівняно з 2021 роком в основному завдяки вищим чистим продажам послуг, частково компенсованим слабкістю іноземних валют щодо долара США.

Відсоток валової рентабельності послуг зріс у 2022 році порівняно з 2021 роком, головним чином завдяки покращенню кредитного плеча та різному набору послуг, що частково компенсується слабкістю іноземних валют щодо долара США.[37]

Таблиця 2.5

Валова рентабельність продуктів і послуг і відсоток валової рентабельності за 2022, 2021 та 2020 роки (у мільйонах доларів)[]:

Валовий прибуток	2022	2021	2020
товари	114,728	105,126	69,461
послуги	56,054	47,710	35,495
Загальний валовий прибуток	170,782	152,836	104,956
Відсоток валового прибутку(у %):			
товари	36,3	35,3	31,5
послуги	71,7	59,7	66,0
Загальний відсоток валового прибутку	43,3	41,8	38,2

Toyota Motor Corp.

Це правда, що 90% доходу Toyota надходить від продажу автомобілів, але компанія також отримує дохід від інших операцій, таких як фінансові послуги, інвестиції та обладнання.

Автомобільний бізнес Toyota: більшість продажів автомобілів Toyota відбувається в Японії та Північній Америці. Його найпотужнішим і найприбутковішим брендом є Lexus з понад 10 мільйонами продажів по всьому світу;[38]

Підрозділ фінансових послуг Toyota: його підрозділ фінансових послуг розвивається швидше, але все ще становить лише близько 6% доходу від бізнес-моделі Toyota. Вона зосереджується на фінансуванні продажів автомобілів,

кредитних картках тощо, працює в 30 країнах (приблизно 90% ринків Toyota Motor Corporation);

Інший бізнес Toyota: Toyota має частки в інших виробниках автомобілів, таких як Subaru, Isuzu та Mazda. Вона також має інтереси в біотехнологіях, робототехніці, аерокосмічній галузі тощо. Останнім часом компанія була особливо орієнтована на розробку гібридних електромобілів і пов'язаних з ними технологій.

Ефективність бізнес-моделі Toyota

Якість

Toyota інвестує в розробку, дизайн, виробництво та післяпродажне обслуговування, щоб підтримувати найвищу якість. Це поставило бренд в один із лідерів автомобільної промисловості з точки зору надійності, якості та довговічності.

Швидкість і надійність

Toyota вдалося реорганізувати свій виробничий потік, зосередившись на простоті, таким чином збільшивши швидкість доставки. Тепер компанія має систему виробництва «точно вчасно» з контрольованою структурою витрат.

Постачальники

Toyota прагне побудувати міцну основу на всіх етапах ланцюга постачання, від розробки до післяпродажного обслуговування. Щоб досягти цього, компанія побудувала тісні та надійні відносини з більшістю своїх постачальників, мінімізувавши кількість постачальників, таким чином створюючи довгострокове партнерство та, таким чином, досягаючи співпраці, зниження витрат та швидкого реагування на коливання та інновації.

Широкий асортимент і вартість

Бізнес-модель Toyota базується не лише на одному автомобілі, натомість вона надає клієнтам широкий асортимент продукції, оскільки компанія виробляє різні моделі для різних ринків у добре налагодженій гнучкій системі

виробництва. Крім того, Toyota вдалося виробляти високоякісні автомобілі за розумними цінами. Компанія випробувала та впровадила кілька ініціатив, щоб зменшити свої операційні витрати та зосередилася на місцевих виробничих потужностях, щоб задовольнити потреби клієнтів.[38]

Сегменти клієнтів Toyota

Сегменти клієнтів Toyota складаються з:

Широка світова громадськість

Транспортні компанії

Конкуренти Toyota

Ford: Ford Motor Company, заснована в 1903 році Генрі Фордом, є багатонаціональним виробником автомобілів зі штаб-квартирою в Мічигані. З вражаючою кількістю проданих одиниць у 4,2 мільйона одиниць у 2020 році, його дохід становить близько 136,3 мільярда доларів США;

Chevrolet: автомобільний підрозділ виробника General Motors (GM) було засновано в 1911 році в Мічигані, як і його конкурент Ford. У 2021 році Chevrolet продала близько 2,4 мільйона автомобілів у всьому світі;

Nissan: це японський багатонаціональний виробник автомобілів, що базується в Йокогамі, Японія, і має вражаючу кількість проданих одиниць у 4,75 мільйона одиниць у 2020 році з доходом близько 90,8 мільярдів доларів США;

Honda: ще один японський міжнародний виробник автомобілів, Honda зі штаб-квартирою в Токіо, Японія, також відповідає за проектування, виробництво та продаж мотоциклів і силового обладнання;

Mercedes-Benz: Mercedes-Benz зі штаб-квартирою в Штутгарті, Німеччина, є виробником розкішних і комерційних автомобілів, заснованим у 1926 році. Незважаючи на те, що він конкурує в сегменті розкоші, у 2020 році Mercedes було продано понад 2,1 мільйона одиниць у всьому світі, що робить його найбільшим брендом преміальних автомобілів у світі;

BMW: ще один німецький виробник розкішних і комерційних автомобілів, BMW зі штаб-квартирою в Мюнхені, Німеччина, і він також відповідає за проектування, виробництво та продаж мотоциклів, які — як і його автомобілі — конкурують у сегменті розкоші на ринку;

Tesla: І останнє, але не менш важливе, компанія Ілона Маска, яка займається виробництвом автомобілів і чистої енергії, націлена виключно на електромобілі — але не тільки на це. Він також працює з акумуляторами, сонячними батареями, сонячною черепицею та супутніми послугами. Що стосується Toyota, то Tesla продала понад 930 400 автомобілів у 2021 році, а за перший квартал 2022 року було продано понад 295 300 одиниць Tesla Model 3 і Model Y у першому кварталі 2022 року.[39]

Таблиця 2.6

Консолідований фінансовий звіт 2018-2022 рр.[39]

	2018	2019	2020	2021	2022
Чистий обсяг продажів (мільйони ієн)	2,003,973	2,214,946	2,171,355	2,118,302	2,705,183
Операційний прибуток (мільйони ієн)	147,445	134,684	128,233	118,159	159,066
Прибуток (мільйони ієн)	173,816	159,778	150,187	141,435	185,350
Прибуток: належить власникам материнської компанії (Мільйони ієн)	168,180	152,748	145,881	136,700	180,306
Сукупний дохід (мільйони ієн)	361,599	(16,789)	10,474	854,098	751,823
Частка власного капіталу, що належить власникам материнської компанії (мільйони ієн)	2,553,391	2,479,718	2,438,804	3,236,038	3,928,513
Загальна сума активів (мільйони ієн)	5,258,500	5,261,174	5,279,653	6,503,986	7,627,120
Власний капітал на акцію: належить власникам материнської компанії (ієн)	8,223.82	7,986.59	7,854.87	10,422.64	12,653.04
Прибуток на акцію — базовий (єни)	541.67	491.97	469.85	440.28	580.73
Прибуток на акцію — розбавлений (єни)	541.67	491.97	469.85	440.28	580.73

Продовження Таблиці 2.6

	2018	2019	2020	2021	2022
Співвідношення власного капіталу, що належить власникам материнської компанії, до загальних активів (%)	48.56	47.13	46.19	49.75	51.51
Рентабельність власного капіталу, що відноситься до власників материнської компанії (%)	7.02	6.07	5.93	4.82	5.03
Співвідношення ціна-прибуток (Times)	11.89	11.28	11.02	22.39	14.58
Чисті грошові кошти, отримані від операційної діяльності (Мільйони ієн)	268,567	270,306	313,199	382,386	321,085
Чисті грошові кошти, використані в інвестиційній діяльності (мільйони ієн)	(340,324)	(395,000)	(182,598)	(404,163)	(229,805)
Чисті грошові кошти, надані (використані в) фінансовій діяльності (мільйони ієн)	153,303	40,467	(7,094)	(105,477)	(92,114)
Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець періоду (Мільйони ієн)	323,830	239,140	358,144	238,248	247,085
Кількість працівників [Середня кількість працівників, зайнятих неповний робочий день, не включена до числа працівників вище]	61,152 [11,705]	64,641 [12,625]	66,478 [12,788]	66,947 [11,396]	717,84 [12,923]

У 2022 фінансовому році (закінчився 31 березня 2022 року) економічна діяльність відновилася завдяки прогресу в вакцинації проти COVID 19 у всьому світі, що, у свою чергу, спонукало світову економіку до відновлення, тоді як поширення інфекцій COVID 19 не має ознак спаду. Однак імпульс відновлення слабшає через дефіцит напівпровідників, затримки доставки через брак контейнерів і несприятливі наслідки російського вторгнення в Україну, яке почалося ближче до кінця 2022 фінансового року. Тим часом японська економіка також мала тенденцію до відновлення, хоч і із запізненням, але її

темпи також сповільнюються. У цьому робочому середовищі Toyota Industries докладала зусиль, щоб забезпечити довіру клієнтів, ставлячи пріоритети на якість і розширювати продажі, гнучко реагуючи на ринкові тенденції. У результаті загальний консолідований чистий обсяг продажів склав 2705,1 мільярда ієн, що на 586,8 мільярда ієн, або на 28%, більше, ніж у попередньому фінансовому році.[39]

Основні показники операційної діяльності за бізнес-сегментами
Операційні результати за бізнес-сегментами є такими. Чистий обсяг продажів для кожного сегмента не включає операції між сегментами.

Автомобілі

Автомобільний ринок загалом помірно відновився зі зростанням в Азії. У таких умовах чистий обсяг продажів автомобільного сегменту склав 792,8 мільярда ієн, збільшившись на 201,2 мільярда ієн, або на 34%. Операційний прибуток склав 33,0 млрд ієн, збільшившись на 28,3 млрд ієн, або на 590%. У цьому сегменті чистий обсяг продажів автомобільного бізнесу склав 83,4 мільярда ієн, зменшившись на 4,9 мільярда ієн, або на 6%, через зниження продажів RAV4 як в Японії, так і за кордоном. Чистий обсяг продажів підрозділу двигунів склав 267,6 мільярда ієн, збільшившись на 127,7 мільярда ієн, або 91%, в основному в результаті збільшення продажів дизельних двигунів GD. Чистий обсяг продажів підрозділу автомобільних компресорів повітря склав 356,1 млрд ієн, збільшившись на 54,5 млрд ієн, або на 18%, в основному завдяки збільшенню продажів у Північній Америці. Чистий обсяг продажів підрозділу Electronics Parts and Others Business склав 85,5 млрд ієн, збільшившись на 23,9 млрд ієн, або на 39%, головним чином завдяки збільшенню продажів інверторів постійного та змінного струму.

Матеріально-розвантажувальне обладнання

Загалом ринок обладнання для обробки матеріалів був сильним із розширенням у Північній Америці та Європі. У такому робочому кліматі

чистий обсяг продажів сегменту обладнання для обробки матеріалів склав 1789,4 мільярда ієн, збільшившись на 358,0 мільярда ієн, або на 25%. Продажі навантажувачів, основного продукту цього сегменту, зросли переважно в Європі. Операційний прибуток склав 113,6 млрд ієн, що на 3,7 млрд ієн, або 3%, більше, ніж у попередньому фінансовому році.

Текстильні машини

Ринок текстильного обладнання залишався стабільним в Азії, включаючи Китай. Чистий обсяг продажів сегменту текстильного обладнання склав 69,2 мільярда ієн, збільшившись на 28,4 мільярда ієн, або на 69%, в основному завдяки збільшенню продажів ткацького обладнання та приладів для вимірювання якості пряжі. Операційний прибуток склав 5,5 млрд ієн (операційний збиток 1,1 млрд ієн у попередньому фінансовому році).

Операційний прибуток

Операційний прибуток за 2022 фінансовий рік склав 159,0 млрд ієн, що на 40,9 млрд ієн, або 35%, більше, ніж у попередньому фінансовому році. Це сталося в основному завдяки збільшенню продажів, незважаючи на підвищення цін на сировину та робочу силу.

Прибуток до оподаткування прибутку

Прибуток до сплати податків на прибуток склав 246,1 мільярда ієн, що на 62,1 мільярда ієн, або на 34%, більше, ніж у попередньому фінансовому році.

Прибуток, що відноситься до власників материнської компанії

Прибуток, який належить власникам материнської компанії, склав 180,3 млрд ієн, що на 43,6 млрд ієн, або 32%, більше, ніж у попередньому фінансовому році. Прибуток на акцію — базовий становив 580,73 ієни порівняно з 440,28 ієн у попередньому фінансовому році.[39]

2. Консолідований фінансовий стан

Активи склали 7627,1 мільярдів ієн, збільшившись на 1123,2 мільярдів ієн порівняно з кінцем попереднього фінансового року, в основному завдяки збільшенню справедливої вартості інвестиційних цінних паперів. Зобов'язання склали 3605,1 мільярда ієн, збільшившись на 423,7 мільярда ієн порівняно з кінцем попереднього фінансового року. Це відбулося в першу чергу через збільшення відстрочених податкових зобов'язань. Власний капітал склав 4021,9 мільярда ієн, збільшившись на 699,4 мільярда ієн порівняно з кінцем попереднього фінансового року.[39]

Висновки до розділу 2

У другому розділі можна вивчити різні аспекти та виміри діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) і провести дослідження яке відображає важливість їхньої ролі у глобальній економіці. Здійснений аналіз є ключовим для відзначення взаємодії між ТНК, світовими ринками та регіональними господарствами.

Систематичний розгляд етапів розвитку ТНК надає нам розуміння еволюції цих корпорацій від їхнього виникнення до сучасного моменту. Важливо визначити, як вони адаптувалися до змін у світовій економіці та як вони формують нові тенденції у глобальній бізнес-середовищі.

Дослідження особливостей взаємодії ТНК з українською економікою вказує на значущий вплив цих корпорацій на розвиток та модернізацію національного господарства. Розкриття економічних, соціальних та правових аспектів їхньої присутності у країні дозволяє визначити переваги та виклики цієї взаємодії.

Вивчення конкретних прикладів "Apple Inc." та "Toyota Motor Corp." дозволяє поглиблено розуміти стратегії, вплив та роль окремих ТНК у глобальному бізнес-середовищі. Це не лише ілюструє різноманітність діяльності ТНК, але й надає можливість прогнозування можливого впливу таких гігантів на економіку та суспільство.

Розділ другий вирізняється своєю багатоаспектністю та глибоким розкриттям теми. Аналізуючи розвиток ТНК, їхню взаємодію з українською економікою та деталізацію конкретних випадків, ми отримали повніше уявлення про їхню роль у формуванні глобального економічного ландшафту. Зроблені висновки слугують цінним внеском у розуміння взаємодії ТНК та виокремлюють основні вектори подальших досліджень у цьому напрямі.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА УКРАЇНІ

3.1. Основні напрями розвитку ТНК у світі

Клієнти представляють велику справу для ТНК. Вони можуть принести їм як переваги, так і недоліки. У всьому світі існує велика кількість різних клієнтів, залежно від країни чи регіону, звідки вони походять, і переважно залежно від їхніх звичаїв. Таким чином, ТНК завжди мають створювати продукти та послуги, які подобаються клієнтам незалежно від вартості. Це можна сприймати як перевагу, оскільки завжди є клієнти, яким ТНК може продавати, але це також може бути недоліком, оскільки для отримання правильних продуктів і надання найкращих послуг потрібні працівники, які повинні мати певний набір навичок. Якщо працівники не мають належних навичок, вони повинні їх придбати. У цьому аспекті ТНК повинні створити програми для розвитку та формування працівників, щоб вони могли добре працювати від імені цих ТНК та для клієнтів. Тому ТНК змушені адаптуватися до нових ринків. Через існування такої кількості клієнтів у всьому світі з різними звичаями та вимогами ТНК можуть передавати нові тенденції з однієї країни в іншу та отримувати від цього вигоду.

Маючи велику чергу клієнтів, які очікують своїх пропозицій, ТНК виробляють і продають широкий асортимент товарів і послуг. Але в сучасній економіці ми можемо спостерігати, що ринок продуктів і послуг перевантажений. Різних пропозицій дуже багато, можливо, забагато. Щоб вижити в «джунглях» пропозицій, ТНК повинні придумати інноваційні екстраординарні ідеї продуктів і послуг, які мають бути виняткової якості та вишуканого дизайну. але

пропозиції можуть мати різний рівень якості та дизайну залежно від рівня клієнтів, яким вони продаються. Отже, завжди є спосіб вижити на ринку. Зрештою, все зводиться до здатності ТНК вижити під час такої конкуренції.

Коли ТНК вдається стати популярною на ринку, вона отримує велику перевагу: вона може встановити тренд для свого виду продуктів і послуг, ставши одним з лідерів на ринку. Але іноді це недолік для клієнтів, але можливість для ТНК. Це пов'язано з тим, що ціна продукту включає не лише його вартість та інші додатки, але й бренд. Візьмемо, наприклад, Apple: їхні продукти є одними з найкращої якості та дизайну та легкі у використанні, як і багато інших брендів. Але через свою популярність apple дозволяє собі підвищити ціну, тому що вони будуть продаватися, поки залишаються лідером на ринку.

Іншою можливістю, або, радше, перевагою для ТНК є той факт, що деякі з них настільки великі та впливові, що вони можуть легко залучати уряди до своїх думок і потреб. І це відбувається здебільшого з країнами, що розвиваються, які потребують ТНК та їхнього капіталу, щоб допомогти їм розвиватися в економічному, соціальному та політичному плані, і навіть дати їм можливість покращити міжнародні відносини з іншими країнами. Отже, той факт, що деякі країни більш залежні від ТНК, скоріше, не дуже добре, але для ТНК це хороша можливість, оскільки вони можуть впливати на правила і політичні партії у цих країнах на їх користь.

Отже, як згадувалося вище, ТНК дійсно залежать від середовища, і їм доводиться адаптуватися до кожного нового ринку, на якому вони з'являються. Проте, беручи до уваги той факт, що ТНК, будучи такими великими, як вони є, і мають таку впливову владу над урядами в країнах, що розвиваються, вони «завойовують», вони мають перевагу бути носіями нових тенденцій на ринку, і не тільки. Вони впливають не лише на світову економіку, але й на те, як все працює з політичної та соціальної точки зору. Оскільки вони є міжнародними,

точніше кажучи, всесвітніми, вони можуть зблизити країни та людей, навіть з протилежних частин світу, через стосунки та партнерства, які вони встановлюють у різних країнах. Таким чином, вони дуже допомагають трансформувати «міжнародне» у «глобалізацію», або «всесвітнє».

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз ТНК

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • провідні інновації в широкому діапазоні сфер; • репутація бренду, яка дає їм перевагу перед місцевими МСП; • роздрібні магазини в багатьох країнах і стратегічні партнерства з місцевими МСП; • сильні маркетингові та рекламні команди; • відносно швидкі процеси розробки продукту; • повноваження здійснювати значний вплив на порядок денний і правила СОТ; • лідери індустріалізації в нерозвинених країнах або країнах, що розвиваються; • продукти, виробничі процеси та методи управління, як правило, наближені до найкращих міжнародних практик і постійно вдосконалюються; • початківці трендів. 	<ul style="list-style-type: none"> • часто високі ціни на свою продукцію, а не для людей низького класу; • участь у конфліктах з порушенням прав людини; • інколи на тнк дивляться погано, оскільки вони не завжди є екологічно чистими; • дефекти нових виробів; • нездатність забезпечити стабільність якості своєї продукції.

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • різноманітність нових клієнтів на нових ринках, що виникають; • країни, що розвиваються, потребують ТНК, щоб допомогти їм в економічному, соціальному та політичному розвитку; • стандартизація продуктів у різних культурах – легше вийти на нові ринки; • будучи у всьому світі, тnc завжди може орієнтуватися на найдешевшу робочу силу. 	<ul style="list-style-type: none"> • швидкі технологічні зміни; • ціновий тиск з боку конкурентних тнк з тієї ж сфери діяльності; • нові правила для промисловості, у світлі зростаючої влади та мобільності транснаціональних корпорацій; • ринок послуг і товарів постійно змінюється; • висока конкуренція серед тнк, а також з боку малого бізнесу; • безвідповідальність бренду щодо ретельного контролю якості своєї продукції.

Тенденції у глобальному економічному просторі визначають ключові аспекти виробництва товарів і послуг, використання ресурсів праці, напрямки інвестицій у фізичний та людський капітал, а також розподіл технологій між країнами. Це відбувається відповідно до вимог сучасності. Широкомасштабні зміни суттєво впливають на конкурентоспроможність, ефективність виробництва, продуктивність праці та рівень зайнятості. Зараз національні економіки є більш інтегрованими у світову систему, ніж будь-коли раніше.

Більшість ТНК мають власні інтереси, зумовлені необхідністю підвищення прибутковості головної компанії, філій і представництв у різних країнах світу. Нарощування потенціалу, збільшення присутності ТНК у різних секторах світової економіки та на ринках збуту супроводжуються масштабами інвестицій, що є вимогою часу для більшості країн світу. Інвестиційний процес передбачає технологічне оновлення виробництв, підвищення конкурентоспроможності продукції, але обмежує можливості національної економіки країни через обмеження ринків збуту.

Визначено, що глобальний ринок впливає на міжнародний баланс попиту та пропозиції на всіх сегментах ринку, змінює взаємовідносини між учасниками міжнародної торгівлі, поєднує можливості та створює обмеження, які регулюються Світовою організацією торгівлі. Саме світовий ринок впливає на валовий випуск товарів з точки зору існуючих потреб. Становлення та розвиток глобального ринку, зміна підходів у міжнародній торгівлі відбувається під безпосереднім впливом ТНК, який зростає та потребує впровадження відповідних механізмів адаптації.

Більшість науковців вважає процес транснаціоналізації об'єктивною вимогою часу і пов'язаний з поглибленням інтернаціоналізації світового суспільства, що характеризується необхідністю розширення географічних рамок міжнародної торгівлі та необхідністю інноваційних рішень у всіх секторах економіки.

Це зумовлює необхідність адаптації економік країн світу до процесу транснаціоналізації та посилення впливу ТНК на подальший розвиток світової економіки. Процес транснаціоналізації пов'язаний із посиленням рівня міжнародної монополії ТНК, а також підвищенням потреби в ресурсах, у тому числі природних, держав, які приймають інвестиційні ресурси і виступають їх реципієнтами. Роль ТНК відіграє важливу роль у міжнародній фінансовій системі, яка пов'язана з більшістю міжнародних фінансових установ, які можуть виступати потенційними інвесторами для держави-реципієнта.

Отже, ТНК мають значну кількість переваг у світовій економіці, враховуючи необмежені фінансові можливості, які можуть призвести до подальшого зростання рівня міжнародної монополії різних груп глобальних компаній і корпорацій. З метою забезпечення національної безпеки світу існує нагальна потреба впровадження відповідних механізмів взаємодії, адаптації до глобальних змін та зростання впливу ТНК.

При цьому політика країн світу в глобалізованому середовищі повинна мати довгостроковий характер і передбачати реалізацію комплексу заходів щодо захисту інтересів національної економіки, у тому числі посилення впливу процесу транснаціоналізації. Політика держав світу в умовах глобалізації має бути орієнтована на взаємне узгодження власних інтересів із зовнішніми процесами та явищами глобалізаційного характеру. Пріоритетами національних інтересів держави мають бути не лише соціальні, а й економічні категорії, що ґрунтуються на створенні конкурентоспроможної економіки, забезпеченні зростання рівня життя та добробуту населення; збереження та зміцнення науково-технічного потенціалу; формування передумов для впровадження інноваційної моделі розвитку галузей економіки; забезпечення екологічно та технічно безпечних умов проживання, збереження навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів.

Уряди країн, які мають інтерес до стимулювання інноваційної діяльності в своїх межах, прагнуть досягти кількох ключових цілей. Для них інновації означають не лише надходження валюти, але й створення висококваліфікованих робочих місць, підвищення престижу та розвиток економічного потенціалу. У багатьох країнах велика кількість зусиль вкладається у створення своїх власних "Кремнієвих долин".

Транснаціональні корпорації, незалежно від галузі - високотехнологічної чи низькотехнологічної, розуміють переваги, які випливають з прийняття передових технологій. Вони усвідомлюють, що інновації стають ключовим фактором конкурентоспроможності, сприяють покращенню продуктивності та дозволяють виходити на нові ринки. Таким чином, концентрація зусиль на розвитку інноваційної сфери допомагає не лише країні, а й компаніям у ній залишатися на передових позиціях у глобальному економічному просторі.

Ухилення від сплати податків транснаціональними корпораціями (ТНК) є глобальною проблемою. Більшість міжнародної торгівлі відбувається з участю

ТНК, які використовують різні лазівки у внутрішньому та міжнародному податковому законодавстві, що дозволяє їм зменшити податкові обов'язки. Недостатня прозорість ускладнює відслідковування та контроль за діяльністю ТНК.

Оподаткування є ключовим аспектом взаємодії між ТНК та державами. Основною проблемою в оподаткуванні ТНК є те, що їх часто не розглядають як єдині підприємства. Міжнародні податкові стандарти базуються на ідеї того, що кожен національний податковий орган повинен обходити місцеві філії ТНК так, ніби вони є самостійними економічними суб'єктами. Відсутність ефективної міжнародної координації у сфері оподаткування означає, що національні законодавства стосовно оподаткування ТНК залишаються неефективними, що, в свою чергу, може призвести до недоотримання країнами необхідних податкових доходів.

Уникненню оподаткування прибутку сприяє існуюче міжнародне податкове законодавство, яке надає транснаціональним підприємствам можливість мінімізувати свої податкові зобов'язання. Такі корпорації можуть використовувати цю систему, наприклад, переносючи свій прибуток до країн із низькими або нульовими ставками податку. Це стає глобальною проблемою.

Згідно з принципами бухгалтерського обліку, транснаціональні корпорації здійснюють фінансові операції між своїми філіями так, наче ці операції відбуваються з непов'язаними економічними суб'єктами. Це відкриває можливості для використання різних стратегій, щоб зменшити оподаткування і використовувати прогалини в законодавстві для перерозподілу прибутку та оптимізації податкових обов'язків.

Проблеми, пов'язані з внутрішньофірмовою торгівлею, виникають у здатності транснаціональних корпорацій (ТНК) максимізувати свій прибуток, уникаючи впливу як ринкових механізмів, так і національного законодавства. Одним інструментом, який використовується для цього, є метод внутрішньої

калькуляції та обліку, відомий як "трансфертне ціноутворення". Ця широко вживана методика встановлення цін на товари, послуги, технології та позики між філіями ТНК, суттєво відрізняється від цін, які повинні були б платити незалежні фірми.

Правила трансфертного ціноутворення намагаються визначити ціни на трансфертні операції між суб'єктами господарювання, які входять до складу ТНК, так, ніби вони діють незалежно один від одного. Це суперечить економічній реальності сучасних ТНК, які представляють собою об'єднані фірми, керовані однією управлінською структурою, організованою для отримання переваг інтеграції в різних юрисдикціях.

Існує ряд переваг, що впливають із трансфертного ціноутворення. Наприклад, знижуючи ціни в країнах із високими податковими ставками і підвищуючи їх в країнах із низькими ставками податків, транснаціональні корпорації (ТНК) можуть зменшити загальне податкове навантаження і, таким чином, підвищити свій загальний прибуток. Практично всі внутрішньофірмові операції, такі як консультаційні послуги, страхування та загальне управління, можуть бути класифіковані та оцінені вартістю.

Плата за використання брендів, накладні витрати та витрати на дослідження та розвиток також можуть бути визначені через трансфертне ціноутворення. Завдяки своїм бухгалтерським системам ТНК можуть переміщати фінанси між своїми філіями, перераховуючи кошти по всьому світу з метою уникнення оподаткування.

Уряди, які не можуть ефективно контролювати трансфертне ціноутворення ТНК, часто відчують тиск знизити податки, щоб залучити інвестиції або утримати діяльність корпорацій у своїй країні. В результаті вони можуть втрачати податкові надходження, які могли б бути використані для соціальних програм та інших громадських потреб.

Транснаціональні корпорації (ТНК) можуть здійснювати переміщення прибутків між своїми філіями різними методами, використовуючи надання послуг або продаж товарів. Наприклад, ТНК можуть впливати на внутрішні ціни експорту та імпорту, щоб дочірні компанії в країнах із високим рівнем оподаткування експортували товари та послуги за низькими цінами до пов'язаних фірм у країнах із низьким рівнем оподаткування та імпортували їх за високими цінами.

Ще одним методом є внутрішнє кредитування, коли філії в країнах із високим оподаткуванням позичають гроші у філій в країнах із низьким податком. Крім того, ліцензування нематеріальних активів, таких як торгові марки та патенти, може використовуватися для цієї мети. Як приклад, афілійовані особи у країнах із низьким податком можуть ліцензувати свої нематеріальні активи іншим філіям в межах ТНК, після чого ці філії сплачують роялті. Це може призвести до зменшення прибутку в країнах із високим оподаткуванням.

Така ситуація стає можливою через індивідуальне оподаткування кожного суб'єкта господарювання в межах транснаціональної корпорації (ТНК), що ускладнює вивчення того, як оподатковується група компаній з метою оподаткування. Це ускладнюється тим, що кожна філія або підрозділ ТНК обробляється як самостійний суб'єкт з точки зору оподаткування.

Уникнути цього ускладнення можна було б, якщо звітність ТНК складалася б окремо для кожної країни. Публічна звітність по країнах надає громадськості загальну картину того, які податки ТНК сплачують зі своїх корпоративних доходів у кожній конкретній юрисдикції. Це дозволяє стежити за оподаткуванням ТНК та сприяє більшій прозорості у відносинах між корпораціями та суспільством.

Враховуючи важливість ухилення від сплати податків через торгівлю та інвестиції з боку транснаціональних корпорацій (ТНК), міжнародна спільнота

активно займається ініціативами для протидії цьому явищу. Зосереджено увагу на податковій політиці, правилах бухгалтерського обліку, а також ініціативах, спрямованих на поліпшення обміну інформацією та збільшення тиску на офшорні зони. Потреба в проведенні податкових реформ значною мірою обумовлена суспільним тиском, що виникає внаслідок зростаючої нерівності у розподілі доходів і багатства, а також різноманітних форм та напрямів інвестицій, що вимагають адаптації національних та формування міжнародних податкових систем під актуальний ландшафт світової торгівлі.

По мірі посилення податкової конкуренції уряди вдосконалюють свої підходи, діючи в рамках обмежень, що налагаються кодексом поведінки, правилами державної допомоги і субсидіювання від СОТ.

У сучасний період уряди визнають, що створення сприятливого податкового клімату для бізнесу є дуже ефективним способом сприяти економічній діяльності. Податкова конкуренція очікується продовжувати процвітати. У міжнародному оподаткуванні основна увага приділяється податку на прибуток підприємств, але також переглядаються і інші податки, що можуть мати непрямі наслідки для торгового та інвестиційного клімату країн. Навіть при поширенні цих податків, відсутні міжнародно узгоджені правила для їх застосування. Наприклад, на відміну від прямих податків, для яких існують типові конвенції ОЕСД та ООН, не існує міжнародних узгоджених механізмів вирішення транскордонних податкових спорів з ПДВ.

Зазначені конкурентні переваги визначають успіх та ефективність транснаціональних корпорацій (ТНК). Давайте розглянемо кожен з них більш детально:

- Безперешкодне володіння і доступ до ресурсів: ТНК мають можливість використовувати природні ресурси, капітал і результати науково-дослідницьких та конструкторських робіт, що знаходяться по всьому

світу. Це робить їх менш залежними від обмежень, пов'язаних з ресурсами в конкретних країнах.

- Диверсифікація та інтеграція: Горизонтальна та вертикальна диверсифікація дозволяють ТНК забезпечити економічну та фінансову стабільність. Горизонтальна диверсифікація в різні галузі, або вертикальна інтеграція в єдиній галузі, зменшують ризик та забезпечують стабільність при зміні умов ринку.
- Вибір при розміщенні підприємств: ТНК можуть вибирати оптимальне розташування підприємств у різних країнах, враховуючи розмір національних ринків, темпи економічного зростання, ціни, доступність економічних ресурсів та політичну стабільність.
- Низька вартість фінансових ресурсів: ТНК можуть залучати фінансові ресурси за більш вигідними умовами завдяки своїй розгалуженій структурі та фінансовій силі.
- Економія на масштабах: ТНК можуть отримувати економічні вигоди від великих обсягів виробництва, закупівлі та розповсюдження товарів і послуг.
- Використання державної зовнішньоекономічної політики: ТНК можуть впливати на державні рішення в різних країнах, використовуючи свою економічну силу для отримання певних переваг.
- Прямі інвестиції для подолання бар'єрів: Шляхом вкладання капіталу у формі прямих інвестицій, ТНК можуть долати бар'єри та збільшувати обсяги експорту своїх товарів у різні країни.
- Інформованість про ринки: ТНК мають доступ до інформації про кон'юнктуру товарних, валютних та фінансових ринків у різних країнах, що дозволяє їм ефективно керувати потоками капіталів.

- Доступ до кваліфікованих кадрів: ТНК можуть залучати висококваліфіковані кадри із всього світу, що забезпечує їм необмежені можливості для вибору та розвитку персоналу.

Саме так вказані конкурентні переваги ТНК справді можуть мати значний позитивний вплив на розвиток та економічне зростання приймаючих національних економік. Розглянемо кожен з пунктів більш детально:

1. Зменшення гостроти валютного дефіциту: ТНК, переносячи частину виробництва в інші країни, можуть сприяти зменшенню гостроти валютного дефіциту приймаючої країни. Це може стати особливо важливим у випадку, коли країна стикається з великим імпортом товарів і послуг.
2. Підвищення культури ведення бізнесу: ТНК часто впроваджують міжнародні стандарти ведення бізнесу та якості продукції. Це може призвести до підвищення культури ведення бізнесу та підвищення якості продуктів та послуг в приймаючій країні.
3. Забезпечення додаткових робочих місць: Переміщення частини виробництва ТНК в інші країни може призвести до створення додаткових робочих місць для місцевого населення. Це може бути особливо важливим у країнах, де висока безробіття або недостаток робочих місць.

Загалом, взаємодія ТНК з приймаючими країнами може вести до розвитку місцевої інфраструктури, підвищення технологічного рівня, розширення економічних можливостей та покращення життєвого рівня населення. Однак важливо враховувати етичні та соціальні аспекти таких взаємодій для забезпечення сталого та рівноважного розвитку.

Транснаціональні корпорації (ТНК) грають подвійну роль у глобалізації виробництва, сприяючи розширенню та углибленню виробничих зв'язків між підприємствами різних країн. Хоча ТНК формуються як національні з точки зору капіталу і контролю, їхні дії мають міжнародний, наддержавний характер і

призводять до створення наднаціональних зв'язків. Однією з якісних рис сучасних ТНК є розвиток різних форм міжнародного поділу праці в їх внутрішній корпоративній структурі, таких як предметна, подетальна та поопераційна (технологічна) спеціалізація. Важливо відзначити, що ТНК не лише переносять частину виробничого процесу в інші країни, але й розміщують виробництво деталей і напівфабрикатів на підприємствах, обслуговуючи різні регіони та континенти. Збирання основних виробів проводиться неподалік від ринків збуту, з урахуванням специфіки та потреб місцевого споживача.

У той же час, перераховуючи переваги транснаціональних корпорацій (ТНК), важливо визначити й недоліки негативного впливу цих корпорацій. Завдяки своїй стратегії глобальних операцій, потужностям та значному фінансовому і політичному впливу, ТНК реалізують стратегію довгострокової максимізації прибутків, відмовляючись від короткострокових вигод на користь зміцнення ринкових позицій у майбутньому та забезпечення стабільного прибутку на тривалу перспективу. Однак це може призвести до низки негативних наслідків:

- На внутрішньому ринку цих країн ТНК створюють сильну конкуренцію місцевим компаніям, що ускладнює їхній розвиток.
- Вільне переміщення фінансового капіталу ТНК може підірвати стабільність національних валют і створити загрозу для національної безпеки країн, які розвиваються.
- ТНК, маючи свій власний інтерес у країні, можуть насаджувати ідеологію, яка суперечить інтересам розвитку національного бізнесу і пригнічувати розвиток національно-державних інтересів країни. Крім того, вони можуть використовувати бюджетні фонди держав свого походження для розширення.

Більше того, економічна могутність транснаціональних корпорацій може виступати як джерело прихованих конфліктів з державами, на території яких

вони здійснюють свою діяльність. Інтереси ТНК можуть впливати на виникнення війн та державних переворотів у країнах Близького і Середнього Сходу, Латинської Америки, а також на зміни урядів у Європі й Азії. Транснаціональні корпорації можуть лобіювати інтереси окремих державних чиновників чи цілих політичних партій, підтримувати формування економічних інтеграцій на різних рівнях, а також займатися хабарництвом. Завдяки стрімкому розвитку інтеграційних процесів та значному соціально-економічному впливу, національні економіки не уникають впливу ТНК. Однак уряди держав можуть регулювати рівень їхньої присутності.

Забезпечення національних інтересів держави в глобалізованому середовищі забезпечує створення передумов для гарантування матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей, зумовлених пріоритетними потребами суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет і розвиток національної економіки. Реалізація підходів до захисту національних інтересів держави в умовах глобалізації є рушійною силою розвитку галузей економіки та громадської безпеки. Захист інтересів національної економіки держави має базуватися на посиленні впливу державних інструментів впливу та мотивації на внутрішнє інвестування галузей економіки через необхідність впровадження інноваційних технологій, створення нових знань, зміцнення конкурентних позицій на світовому ринку.

3.2. Соціальна та економічна ефективність діяльності ТНК в Україні

Україна, яка є державою з перехідною економікою, активно впроваджується у світові економічні інституції. В цьому контексті внутрішня економіка країни піддавалася впливові зовнішнього середовища, зокрема транснаціональних корпорацій. Після отримання незалежності Україною транснаціональні корпорації стали розглядати національну економіку як значущий ринок для товарів та послуг, а також як джерело дешевої робочої сили та природних ресурсів. Суттєвим чинником, що сприяв входженню ТНК в Україну, був низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, пов'язаний із специфікою їх функціонування у часи СРСР.

В Україні в сучасних умовах функціонує ряд впливових транснаціональних корпорацій, і їхні дії суттєво визначають економічний ландшафт країни. Протягом років незалежності взаємовідносини між Україною та міжнародними компаніями розвивалися, набуваючи нових форм в залежності від міжнародних обставин та досягнень науково-технічного прогресу. Згідно зі змінами в зовнішньому середовищі, українське законодавство, що регулює діяльність іноземних компаній на території країни, також претерпівало перетворення.

На сьогоднішній день взаємодія між транснаціональними корпораціями та Україною регулюється рядом законів, зокрема Законом України "Про промислово-фінансові групи в Україні", Законом України "Про господарські товариства", Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність", Законом України "Про інвестиційну діяльність", та Законом України "Про іноземні інвестиції". Ці нормативні акти визначають правила та умови співпраці, регулюють взаємні зобов'язання та права обох сторін у контексті економічних відносин між транснаціональними корпораціями та Україною.

Проте у цьому переліку немає закону, який регулював би конкретно діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) на території України.

Створення такого закону стає особливо важливим, оскільки існуючі нормативні акти регулюють діяльність ТНК лише опосередковано. Крім того, в цих законах відсутні поняття "ТНК", "дочірнє підприємство ТНК", "філія ТНК", "ПШ ТНК", що ускладнює проведення якісного статистичного аналізу наслідків їхньої діяльності на території України, оскільки ці терміни не визначені як окремі елементи серед статистичних даних.

Механізм впровадження закону про державний нагляд за діяльністю транснаціональних корпорацій (ТНК) повинен включати в себе формулювання мети, основних завдань, визначення виконавців та переліку повноважень органів державної влади з регулювання діяльності цих корпорацій.

Важливо врахувати, що підрозділи ТНК реалізують політику материнського підприємства, і тому необхідно враховувати вплив законодавства країни, де знаходиться головна офісна база ТНК. Часто країни-експортери капіталу мають інтерес у поширенні свого внутрішнього законодавства на підрозділи, які функціонують за межами їхньої території.

Отже, необхідно розробити законодавчий акт, який встановлював би чіткі правила поведінки транснаціональних корпорацій (ТНК) на території України. Цей акт повинен враховувати особливості розвитку промислових секторів, конкретизуючи ті галузі, що потребують іноземних капіталовкладень, і ті, які потрібно захищати від іноземних інвестицій. Важливим аспектом є встановлення нормативів для регулювання діяльності ТНК, які не перешкоджали б розвитку інвестиційного клімату в Україні.

Створення механізму державного нагляду має на меті утворення єдиної державної політики з питань діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) в Україні. З урахуванням відсутності конкретної інституції, яка координувала б дії органів державної влади щодо нагляду за функціонуванням ТНК, важливо створити спеціальний орган для здійснення такої координації. Комітет з питань ТНК може виступити в ролі дорадчого органу і забезпечити цю координаційну

функцію. Проте відповідальність за регулювання діяльності ТНК повинна лежати на органах державного нагляду, таких як Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольний комітет України, міністерства, відомства та інші органи влади.

Формулювання єдиної державної політики з регулювання діяльності транснаціональних корпорацій передбачає вирішення ряду завдань. По-перше, необхідно чітко визначити роль ТНК в економіці України, що вже було висвітлено автором у першому та другому розділах дисертаційної роботи. По-друге, слід провести аналіз та визначити рівень регулювання діяльності економічно та політично впливових ТНК. По-третє, необхідно внести ідентифікацію ТНК як суб'єкта господарської діяльності в національному законодавстві, а також визначити організаційні форми ТНК як суб'єкта господарської діяльності в національному законодавстві. По-четверте, важливо чітко сформулювати перелік юридичних заходів для захисту національних інтересів. По-п'яте, слід визначити можливий рівень відповідності інтересів ТНК національним стратегіям розвитку України.

Значну популярність в українській економіці отримали потужні виробничі компанії зі спеціалізацією у виробництві товарів повсякденного попиту (FMCG), таких як напої, снеки, побутова хімія, косметичні вироби та інші. Міжнародні компанії у цій сфері позитивно вплинули на ринок харчових товарів і товарів громадського споживання, значно розширивши асортимент продукції.

На сучасному етапі спостерігаються кілька визначених тенденцій на ринку FMCG, як в глобальному масштабі, так і в Україні:

- Уповільнення темпів зростання цієї галузі.
- Інтенсивна конкуренція між виробниками за частку ринку.
- Зміни у форматах роздрібної торгівлі, зокрема, збільшення ролі мережевої роздрібної торгівлі.

- Прискорення темпів зростання та впровадження нововведень при скороченні життєвого циклу товарів.

Аналіз діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) в Україні дозволяє виявити ряд позитивних та негативних чинників, що впливають на економіку країни. До позитивних чинників можна віднести:

1. Покращення виробничої бази України: Діяльність іноземних компаній на території України сприяє будівництву нових підприємств, модернізації та розширенню існуючих. Це сприяє загальному покращенню виробничого потенціалу країни.
2. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу: Імпорт технологій допомагає підвищити якість продукції, підвищити її конкурентоспроможність на світових ринках і, відповідно, сприяє зростанню експорту. Це також стимулює внутрішніх виробників підлаштовувати свою продукцію під світові стандарти.
3. Сприяння реструктуризації економіки: Діяльність ТНК змінює структуру видів економічної діяльності в Україні, призводячи до розвитку секторів, пов'язаних з харчовою та тютюновою промисловістю, торгівлею, фінансами, енергетикою та телекомунікаціями.
4. Посилення процесів інтернаціоналізації і глобалізації: Діяльність транснаціональних корпорацій в Україні сприяє залученню країни у світові процеси та вихід на нові ринки товарів та послуг, що сприяє її інтернаціональній інтеграції.

Недоліки діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) в Україні тісно пов'язані з існуючими перевагами для країни. Основні негативні аспекти включають:

1. Використання як сировинної бази: У багатьох випадках ТНК використовують українську економіку як сировинну базу, передаючи українським партнерам технології, не відповідні їхньому рівню розвитку,

- з обмеженнями на продаж. Це може обмежувати можливості розвитку високотехнологічних галузей.
2. Ведення бізнесу в несприятливих для України галузях: ТНК активно займаються галузями, що вигідні їм, але не завжди сприяють розвитку української економіки. Це може впливати на розподіл інвестицій та зайнятість у важливих секторах.
 3. Порушення соціальних та екологічних стандартів: Незважаючи на декларовану соціальну відповідальність, ТНК часто порушують права працівників та використовують недоліки українського законодавства в сфері охорони навколишнього середовища.
 4. Ухилення від сплати податків: Міжнародні компанії можуть уникати сплати податків через внутрішній перелив капіталу в країни з нижчим рівнем оподаткування, що призводить до втрати фінансових ресурсів для українського бюджету.
 5. Вплив на ціноутворення: Спроможність ТНК впливати на ціноутворення в Україні може вести до поглинання або банкрутства вітчизняних виробників, ставлячи українську економіку в залежність від діяльності міжнародних компаній.
 6. Залучення транснаціональних корпорацій в Україну, а також оптимальний розподіл прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності можливий лише за умови покращення інвестиційного клімату в країні. Комплекс заходів для вирішення представленого завдання повинен включати:

Комплекс заходів

<p>Подолання бюрократичних бар'єрів та корупції</p>	<p>Дозволення створити чітке юридичне середовище для інвестиційної діяльності є ключем до забезпечення відповідності законодавства України сучасним стандартам світової економіки в галузі інвестицій. Зрозумілість законодавства та його відповідність міжнародним нормам сприятимуть покращенню інвестиційного клімату і, відповідно, збільшенню обсягів прямих іноземних інвестицій.</p>
<p>Впровадження податкових та митних пільг, дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик.</p>	<p>Вказані заходи не лише сприятимуть привертанню додаткових іноземних інвестицій, але й будуть стимулювати іноземні компанії розвивати економічні сфери, які є пріоритетними для української економіки. Одночасно з цим важливо створити умови, що не обмежуватимуть можливості вітчизняних виробників через отримання певних пільг іноземними компаніями. У 2012 році Україна розпочала процес перегляду умов свого членства в СОТ. За вказівкою 28-ї статті ГАТТ, яка передбачає право кожної країни-члена проводити рецензію імпорتنих мит на кожні три роки, Уряд України склав список з 371 товарною позицією [8]. Основна мета цих заходів - захист вітчизняних підприємств у умовах інтеграції країни в світову економіку.</p>

Макроекономічна та політична стабільність	Збільшить позитивне враження від України як країни, яка є приваблива для інвестиції.
Підвищення рівня життя населення в Україні.	Призведе до збільшення попиту на товари та послуги міжнародних компаній, а також спонукатиме їх розширювати промислові підприємства на території країни.

Для ефективного розвитку транснаціональних корпорацій (ТНК) в Україні та для збереження національних інтересів держави важливо проводити стриману політику міжнародного розширення виробництва та відкриття кордонів країни. Виходячи з цього, необхідно розглянути роль держави у взаємовідносинах з ТНК. Побудова взаємин приймаючої держави, що є особливо актуальним для України, повинна ґрунтуватися на кількох важливих аспектах:

1. Діяльність ТНК владою приймаючої країни має бути оцінена з урахуванням позитивних та негативних наслідків.
2. При розробці регулятивних документів стосовно ТНК слід виходити насамперед із національних інтересів країни, враховуючи можливі наслідки для національної безпеки.
3. Участь ТНК у розробці спільної взаємовигідної економічної політики є ефективним засобом налагодження відносин країни з ТНК, що переважає протекціоністську політику.
4. Можливості ТНК залучати іноземний капітал сприяють зменшенню безробіття у приймаючій країні та позитивно впливають на переміщення великих виробничих ресурсів.
5. Виважений підхід до напрямів інвестиційної активності ТНК включає заохочення припливу іноземних інвестицій у пріоритетні для

національної економіки галузі та обмеження їх у стратегічно важливих для економічної безпеки країни секторах.

6. Усі відносини з іноземними інвесторами, ТНК повинні бути чітко прописані в міжнародних угодах та нормативно-правових актах приймаючої країни, де ТНК виходять із своєї вигоди та пристосовуються до вимог держави.
7. Уникання переоцінки використання ТНК як форми переказу капіталів трансфертних цін є важливим аспектом у взаємовідносинах.

Для зменшення негативного впливу зарубіжних транснаціональних корпорацій (ТНК) на економіку України, пропонуємо вжити такі заходи:

1. Регулювання діяльності іноземних ТНК:

- Сформувати відповідну законодавчу базу, яка регулюватиме вступ ТНК на місцевий ринок та надаватиме переваги місцевим інвесторам.
- Чітко регламентувати форми присутності ТНК на внутрішньому ринку, забезпечуючи передавання технологій та результатів НДДКР.
- Забезпечити зайнятість місцевих трудових ресурсів та моніторинг інвестиційних проектів з урахуванням екологічних та санітарних норм.

2. Створення вітчизняних ТНК:

- Стимулювати становлення вітчизняних ТНК, включаючи ті з повним замкнутим циклом та співпрацю з закордонними корпораціями на взаємовигідних умовах.
- Підтримувати національні інноваційні підприємства та венчурні малі підприємства.

3. Формування національних суверенних резервних фондів:

- Створити фонди, що інвестуватимуть кошти спільно з великими корпораціями, підконтрольними державі.
- Використовувати державні накопичення як джерело коштів для акумуляції цих фондів.

- Здійснювати спільне інвестування держави із світовими корпораціями для зниження інвестиційних ризиків.

Ці заходи спрямовані на захист національних інтересів, стимулювання внутрішнього виробництва та інновацій, а також на зменшення економічних ризиків та підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку.

Висновки до розділу 3

У сучасному світі, однією з ключових тенденцій глобальної економіки є посилення інтеграційних процесів та зглиблення взаємодії між різними країнами через діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК). Ці компанії впливають на соціально-економічні та політичні процеси, збільшуючи рівень взаємозалежності між країнами та поглиблюючи процеси міжнародного поділу праці та кооперації національних економік. ТНК визначають значну частину світової торгівлі через продаж товарів та послуг їхніх філіалів. Вони ведуть активну діяльність у вивезенні капіталу у формі прямих іноземних інвестицій та спрямовують значні фінансові ресурси на розробку новітніх технологій.

Вплив глобалізації та транснаціоналізації на світову економіку надзвичайно великий, що вимагає перегляду стратегій у всіх галузях бізнесу. Адаптація до цих процесів вимагає активного залучення коштів у реальні сектори економіки для підвищення конкурентоспроможності. ТНК, спрямовані на захоплення ринків, мають суттєвий вплив на місцевих виробників, володіючи вищими конкурентними перевагами та фінансовими можливостями, включаючи інвестиційні.

Можливості глобального ринку та ТНК створюють не лише переваги, але й загрози для національних інтересів країн світу та розвитку їхніх економік. Питання забезпечення національної безпеки та збереження національного суверенітету стають актуальними у контексті впливу ТНК на глобальному рівні. Оцінка процесів глобалізації є необхідною умовою прийняття глобальних рішень в економічній, соціальній, політичній та екологічній сферах. Адаптація до глобалізаційних факторів впливу є суттєвою або навіть основною передумовою гарантування національної безпеки країн світу через необхідність забезпечення соціально-економічного розвитку, збереження національної ідентичності суспільства, нівелювання можливих проявів соціальної напруженості. .

Реалізація підходів до захисту національних інтересів держави в умовах глобалізації передбачає запровадження комплексу заходів, які мають бути спрямовані на розвиток національної економіки та гарантування громадської безпеки. Захист інтересів національної економіки держави має враховувати можливість запровадження підходів, які дозволять врегулювати інвестиційні процеси, виявити інтереси всіх учасників, мінімізувати потенційні загрози від процесу транснаціоналізації та посилити конкурентні позиції держави в глобальному середовищі. Світова політика в глобалізованому середовищі має бути орієнтована на адаптацію до зростаючого впливу ТНК, а також з урахуванням необхідності розробки, коригування та впровадження відповідних державних інструментів впливу з метою забезпечення узгодженість власних інтересів із зовнішнім зростаючим впливом процесу транснаціоналізації світової економіки. При цьому забезпечення національних інтересів держави має базуватися на особливостях менталітету та першочергових потребах суспільства, реалізація яких мінімізує внутрішні та зовнішні загрози глобального характеру.

Оскільки діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) охоплює практично всі країни світу та галузі економічної діяльності, стабільний розвиток окремої країни в умовах глобалізації стає неможливим без ефективної взаємодії з цими компаніями. Для України залучення прямих іноземних інвестицій шляхом транснаціоналізації є важливою стратегією. Це дозволяє країні вирішувати проблеми конкурентоспроможності вітчизняної економіки, сприяє розвитку ринку праці та підвищенню життєвого рівня населення. Проте досягнення поставлених цілей можливе лише за умови створення сприятливого середовища для ТНК та одночасного захисту національних інтересів України.

ВИСНОВКИ

У рамках даної кваліфікаційної роботи вивчено та проаналізовано теоретичні основи впливу глобалізації та транснаціональних корпорацій (ТНК) на глобальну економіку. Розділ 1 надав детальний огляд сутності глобалізації, виникнення ТНК та їх класифікацію. Розділ 2 включав аналіз розвитку ТНК у світі, особливостей їх діяльності в Україні та детальний аналіз прикладів «Apple Inc.» та «Toyota Motor Corp.».

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що транснаціоналізація має значущий вплив на глобальну економіку через діяльність ТНК, які вирішують ключові питання розвитку та конкурентоспроможності у світовому масштабі. В українському контексті важливо враховувати особливості діяльності ТНК та розробляти стратегії, спрямовані на підвищення соціальної та економічної ефективності їх діяльності в країні. У розділі 3 надано конкретні пропозиції щодо розвитку ТНК у світі та українському контексті, спрямовані на досягнення ефективності та сталого розвитку. Ці напрями розвитку включають у себе розробку стратегій, що сприяють соціальному партнерству, підвищенню інноваційності та забезпеченню екологічної стійкості.

Отже, подальші дослідження та розвиток стратегій управління транснаціональними корпораціями є критичними для забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності не лише окремих компаній, але й глобальної економіки в цілому.

В контексті дослідження глобальної економіки та впливу транснаціоналізації, особливу увагу слід приділити розвитку стратегій, які сприяють збалансованому економічному та соціальному зростанню. Сучасні транснаціональні корпорації мають потенціал впливати на соціально-економічний прогрес, забезпечуючи створення робочих місць, інвестування в освіту та наукові дослідження, а також вдосконалення технологій.

Україна, як країна, що вступає в глобальну економіку, повинна активно працювати над створенням сприятливого середовища для транснаціональних корпорацій, яке б дозволяло їм розвивати бізнес, але при цьому несло б соціальну відповідальність перед спільнотами та навколишнім середовищем. Стратегії ефективного взаємодії між державним сектором, бізнесом та громадськістю можуть сприяти забезпеченню збалансованого розвитку та підвищенню довіри до транснаціональних компаній.

Додатково, важливим аспектом є розгляд аспектів економічної ефективності та впливу на соціальні показники діяльності ТНК в Україні. Взаємодія між ТНК та українськими підприємствами може відігравати ключову роль у розвитку ринкових відносин та створенні конкурентоспроможного бізнес-середовища.

Отже, в контексті глобалізації та транснаціоналізації важливо не лише виявляти вплив ТНК на глобальну економіку, але і розробляти конкретні стратегії для покращення їхньої діяльності з урахуванням соціальних, економічних та екологічних аспектів. Це сприятиме не лише розвитку бізнесу, але й створенню умов для сталого інтегрованого розвитку як на глобальному, так і на національному рівнях.

Узагальнюючи вищезазначене, важливо відзначити, що прихід транснаціональних корпорацій (ТНК) до України має двоїстий вплив. З одного боку, це може позитивно позначитися на вітчизняній економіці, оскільки корпорації часто впроваджують високий рівень продуктивності праці та капіталу, впроваджують нові технології та ефективний менеджмент.

З іншого боку, важливо враховувати, що ТНК, як правило, мають власні корпоративні інтереси і часто концентруються лише на прибуткових галузях української економіки. Ця орієнтація може призвести до занепаду менш прибуткових сегментів національної економіки, оскільки ТНК прагнуть оптимізувати свою діяльність та максимізувати прибуток. Таким чином, існує

необхідність уважно балансувати взаємодію з ТНК, забезпечуючи вигоди для української економіки та враховуючи її загальні інтереси.

Економічні реформи в Україні передбачають подальшу транснаціоналізацію українських підприємств для підвищення їх конкурентоспроможності та фінансової спроможності. Оцінюючи сучасний етап економічного розвитку України, слід зазначити, що транснаціоналізація економіки може стати механізмом, який генеруватиме нові пріоритети соціально-економічного розвитку, зовнішньополітичні стратегії та вигоди від участі України в міжнародному обміні. Одним із головних стратегічних завдань державної політики має бути подальше становлення національних ТНК, що сприятиме підвищенню ефективності суспільного виробництва, кращому задоволенню споживачів та покращенню конкурентних позицій національної економіки.

Забезпечення балансу між інтересами ТНК і національними потребами стає важливим завданням для влади України. Створення таких умов, які стимулюють іноземні інвестиції, але при цьому зберігають контроль та вигоди для країни, допоможе сприяти ефективній взаємодії з ТНК та досягненню спільних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобалізація сучасного світового господарства: сутність та основні ознаки процесу. [Електронний ресурс] - <https://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19136/>
2. Globalization in Business With History and Pros and Cons [Електронний ресурс] - <https://www.investopedia.com/terms/g/globalization.asp>
3. Essence of globalization [Електронний ресурс] - https://www.chinadaily.com.cn/global/2019-04/01/content_37453688.htm
4. Глобалізація: сутність і феномен. [Електронний ресурс] - <https://osvita.ua/vnz/reports/management/13647/>
5. Сутність і роль глобалізації [Електронний ресурс] - <https://buklib.net/books/33154/>
6. СУТНІСТЬ і ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА [Електронний ресурс] - <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=108>
7. Причини виникнення ТНК [Електронний ресурс] - https://pidru4niki.com/1115121253400/ekonomika/prichini_viniknennya_tnk
8. ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ [Електронний ресурс] - https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/858/1/Prokopenko_globalization.pdf
9. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності: навчальний посібник/С.О. Якубовський, Ю.Г. Козак, О.В. Савчук та ін.; за ред. С.О. Якубовського, Ю.Г. Козака, Савчука — К.: Центр навчальної літератури, 2006 — 488 с.
10. Dunning I. The theory of multinational enterprise: an application to multinational office location/ I dunning, G. Hand Norman – 1992

11. FortuneGlobal500 [Электронный ресурс]. – <http://fortune.com/fortune500>.
12. Lukianov D.V., Hoffmann T., Shumilo I.A. (2021), “Prospects for recodification of private international law in Ukraine: Do conflict-of laws rules require a new haven?”, *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(2),.
13. Oshionebo E., (2020), “Transnational Corporations in Developing Countries”, *International Encyclopedia of Human Geography*, 2.
14. Oklander M., Oklander T., Yashkina O., Pedko I., Chaikovska M. (2018), “Analysis of technological innovations in digital marketing”, *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 5(3-95).
15. Globalization: definition, benefits, effects, examples – what is globalization? [Электронный ресурс] // Youmatter.world. – 2020. -
16. <https://youmatter.world/en/definition/definitionsglobalization-definition-benefits-effects-examples>.
17. Ferdausy S. Impact of multinational corporations on developing countries [Электронный ресурс] / S. Ferdausy, S. Rahman // Researchgate.net. – 2009. – https://www.researchgate.net/publication/326398955_Impact_of_Multinational_Corporations_on_Developing_Countries.
18. Describe main features of transnational corporations (TNC) [Электронный ресурс] // Owlgen.in – <https://www.owlgen.in/describe-main-features-of-transnational-corporations-tnc>
19. Law of Ukraine "On the regime of foreign investment". [Электронный ресурс]. - <http://www.rada.gov.ua>
20. Temnichenko M.Yu. Transnational companies // *Economist*. – 2003. – № 1, 2. – P. 75

21. Temnichenko M. Yu. Transnational companies // Economist. – 2003. – № 1, 2. – P. 75
22. ТНК та їх роль у сучасних міжнародних економічних відносинах [Електронний ресурс] - https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/9.pdf
23. Transnational corporations: Impediments or catalysts of social development? [Електронний ресурс] - <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/148776/1/862517141.pdf>
24. ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН [Електронний ресурс] - <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3654/3322>
25. Transnational Corporations [Електронний ресурс] - <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/social-studies/global-development/transnational-corporations/>
26. A Brief History of Transnational Corporations [Електронний ресурс] - <https://archive.globalpolicy.org/component/content/article/221-transnational-corporations/47068-a-brief-history-of-transnational-corporations.html>
27. Legal aspects of transnational scale corporations activity in terms of sustainable development [Електронний ресурс] - <https://hal.science/hal-03585155/document>
28. TRANSNATIONAL CORPORATIONS INVESTMENT AND DEVELOPMENT - Volume 27 • 2020 • Number 1 [Електронний ресурс] - https://unctad.org/system/files/official-document/diaeia2020d1_en.pdf
29. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ - Турський І.В. Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя Сус М.М. Тернопільський національний економічний університет
30. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН - Азарова Т.В., Донецький національний університет; Охота В.І., Тернопільський національний економічний університет

31. ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ - Юринець Зорина Володимирівна; УДК 330.341.1(477)

32. Innovation, internationalization and the transnational corporation - Grazia Ietto-Gillies In book: The Handbook of Global Science, Technology, and Innovation edited by Archibugi and Filippetti.

33. TRANSNATIONAL CORPORATIONS IN UKRAINE AS A FACTOR OF CROSS BORDER COOPERATION DEVELOPMENT - Oksana Bentsak TRANSBORDER ECONOMICS Vol. 2, No. 1, ISSN 2451-3229

34. ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ ТНК ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ - О.В. Носова доктор економічних наук, професор Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна DOI: 10.26565/2311-2379-2021-100-05

35. Apple Business Model [Електронний ресурс] - <https://businessmodelanalyst.com/apple-business-model/>

36. Apple Inc. [Електронний ресурс] - <https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/320193/000032019322000108/aapl-20220924.htm>

37. Toyota Business Model [Електронний ресурс] - <https://businessmodelanalyst.com/toyota-business-model/>

38. Toyota Annual Financial Report 2022 [Електронний ресурс] - https://www.toyota-industries.com/investors/item/2022_annual_financial_report_E.pdf

39. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ [Електронний ресурс] - <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3643>

40. Сорока І.Б. Транснаціональні корпорації та їхня роль у процесі активізації міжнародної інтеграції// Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9.

41. Офіційний сайт The World's Largest Companies [Електронний ресурс]. – <http://www.ft.com/reports/ft500-2010>.

42. Наукові праці НДФІ: наук. зб./ Науково-дослідний фінансовий ін-т М-ва фінансів України, Академія фінансового управління; [голов. ред. І. Я. Чугунов]. – К.: НДФІ, 1996 – . Вип. 1(50). – 2010. –162 с.

43. Чурилова О.А. Деякі тенденції розвитку транснаціональних корпорацій в Україні / О.А. Чурилова, О.І. Антоненко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – 2011. –№ 1(10).

44. Значення та роль ТНК в сучасних міжнародних економічних відносинах [Електронний ресурс] - https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%88/page7.html

45. Антоненко О.І. Деякі тенденції розвитку ТНК в Україні/ О.І.Антоненко, О.А.Чурилова

46. Оцінка рівня транснаціоналізації провідних підприємств кондитерської галузі України: матеріали Сьомої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Простір і час сучасної науки» / Жаріков А.Є. – Донецький державний університет управління.

47. Рокоча В.В., Плотніков О.В., Новицький В.Є., Кудирко Л.П. Транснаціональні корпорації: Навч. посібник. – К.: Таксон, 2001. - 131 с.

48. Шабаліна Л., Корнейченко М. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України.
49. Терехов Є.М., Прокопенко О.В. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем // Вісник СумДУ. – 2010. – №1.
50. Аналіз розвитку світових ТНК: досвід для України [Електронний ресурс]- http://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/8.pdf
51. Камінська І.М. Фінансова спроможність регіонів України в контексті євроінтеграційних процесів. Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». 2009. № 6 (23). Ч. 1.
52. Кривов'язюк І.В. Підприємство в умовах ринку: навч. посіб. К.: Кондор, 2009. 840 с
53. Пенська І.О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2015. № 3 (80).
54. Чумак Н.В. Проблемні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 9.
55. Мацука В.М., Ніколенко Т.І. Міжнародна інвестиційна діяльність: навч. посіб. Маріуполь: МДУ, 2016.
56. ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ У СИСТЕМІ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН [Електронний ресурс]- <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2054>
57. United nations conference on trade and development / World Investment Report/ Transnational Corporations and Export Competitiveness [Електронний ресурс]. Washington 2003. – Режим доступу до журн.: http://archive.unctad.org/ru/docs/tdxiii_report_ru.pdf.
58. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: [навч. посіб.] / Козак Ю.Г. Видання 2-ге перероб. та доп. - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 1118 с

59. United nations conference on trade and development / World Investment Report / The Shift Towards Services. Washington, 2011.

60. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – www.ukrstat.gov.ua.

61. Рокоча В. В. Транснаціональні корпорації: [навч. посіб.] / Рокоча В. В., Плотніков О. В., Новицький В. Є. - К.: Таксон, 2001. – 30